

HÄR LIGGER EN HUND BEGRAVEN

- ett gestaltungsförslag över minneslunden för sällskapsdjur i Falun

SLU

Hanna Asp

Examensarbete vid institutionen för stad och land,
Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala, 2011

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap, institutionen för stad och land

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet 2011

EX0533 Självständigt arbete i landskapsarkitektur 30 hp

Nivå: Avancerad E

© Hanna Asp, e-post: hanna.asp@hotmail.com

Titel på svenska: Här ligger en hund begravnen

Titel på engelska: Here lies a dog buried

Handledare: Ylva Dahlman, universitetslektor, institutionen för stad och land

Examinator: Petter Åkerblom, universitetslektor, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Stina Blomqvist, landskapsarkitekt LAR/MSA, Tengbom Uppsala

Utgivningsort: Uppsala

Nyckelord: Landskapsarkitektur, sällskapsdjur, gestaltning, minneslund, begravning

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Förord

Examensarbetet är produkten av den sista kursen jag läser på landskapsarkitektprogrammet, Ultuna, SLU. Det är kurs som motsvarar 20 veckors heltidsstudier och ger 30hp.

Ambitionen med detta examensarbete är att uppmärksamma att det finns minneslunder för sällskapsdjur och vad som kan vara betydelsefullt att tänka på när man gestaltar sådana.

Jag vill framförallt TACKA min handledare Ylva Dahlman som bistått mig under hela arbetet. Jag vill också tacka Tengbom i Uppsala för att jag fått stöd, uppmuntran och tillgång till en arbetsplats. Ett stort tack riktas också till alla runt omkring mig som läst och kommenterat under arbetets gång, framförallt mina kurskamrater Jenny Forslund och Linnea Örtenvik!

Sammanfattning

Det här examensarbetet handlar om minneslundar för sällskapsdjur. Arbetet syftar till att ge en ny, förbättrad gestaltning av en befintlig minneslund men också till att ta reda på vad som är viktigt att tänka på vid gestaltning av liknande platser. Jag har genom en kunskapsinventering sammanställt en rad viktiga punkter. Kunskapsinventeringen bygger på litteraturstudier, samtal samt studiebesök.

Den valda platsen för gestaltningsförslaget ligger i Falun. Jag hörde talas om den här platsen och att den inte var helt uppskattad och det var därför jag valde det här ämnet. Djurägare i Falun påtalade att de inte tyckte platsen var tillräckligt vacker. Jag har alltid gillat begravningsplatser och tyckte att det här var en uppgift som var annorlunda på ett intressant sätt. Platsen har kommit till genom önskan från bland andra Jürgen Janson. Han äger företaget Krema som kremerar smådjur i Dalarna och är den som i dag sköter platsen.

Min kunskapsinventering bygger främst på Inger Berglunds *Kyrkogårdens meditativa rum* och Boverkets *Kyrkogårdens form och miljö*. I övrigt har jag läst Gröna Fakta, examensarbeten, Utblick Landskap och böcker om naturens inverkan vid sorg. Jag har fört samtal med ansvariga från kommuner, föreningar och företag med anknytningar till ämnet samt med sex stycken brukare och två landskapsarkitekter. Dessa samtal har förts över telefon och vid personliga möten och jag har fört minnesanteckningar vid varje samtal. Utifrån kunskapsinventeringen sammanställde jag ett antal punkter som är viktiga att ta hänsyn till när man gestaltar en sådan här plats.

För själva gestaltningsförslaget har jag jobbat utifrån metoden inventering – analys – förslag, detta är en för mig välkänd metod som vi använt under utbildningen. Jag har dock lagt till ett steg mellan analys och förslag: gestaltningsprogram. Detta för att jag anser att det är som en saknad länk däremellan. Platsen besökte jag vid fyra tillfällen under arbetets gång varav en gång tillsammans med Jürgen Janson. Analysen bygger på sammanställningen från kunskapsinventeringen och en förenklad SWOT-analys (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Jag valde att enbart jobba med de två första då jag ansåg det tillräckligt för en sådan liten plats som den jag valt för mitt arbete.

Genom min kunskapsinventering kom jag fram till att det viktigaste var att platsen har en meditativ stämning, vilket bland annat kan fås genom en naturlig utformning, att den är välskött, att det finns plats för utsmyckning, det ska vara lätt att ta sig till platsen och om en bra rumslighet skapas kan platsen kännas både trygg, avskild och ge en känsla av att den är omhändertagen.

Platsens största problem är att rumsligheten är svag, att en fasad och en bilväg stör det visuella intrycket, att entrén är diffus och att det är dålig framkomlighet till utsmykningsplatsen samt att rummet är skuggigt.

Mitt gestaltningsförslag är en lösning över hur minneslunden kan förbättras. Jag har jobbat med att försöka lösa de önskade åtgärderna på ett realistiskt sätt som är estetiskt tilltalande. Minneslundens nya utformning bygger på en ökad rumslighet som samtidigt ger visuella skydd mot störande inslag. Entrén har förtydligats och välkomnar nu besökaren till platsen. En cirkelformad, ordentlig gångväg ramar in den friväxande ängen och leder fram till utsmykningsplatsen som också den har förbättrats och utvecklats.

Det jag framförallt tar med mig från mitt arbete är att det finns många begravningsplatser för sällskapsdjur men att det är få personer som vet att de existerar. De som finns har ofta en undanskymd placering och det är svårt att hitta dit då skyltningen oftast är undermålig. Jag tror att de befintliga platserna kommer att växa och att det kommer skapas nya. För att klara av detta ekonomiskt anser jag att man måste förbättra framförallt kunskapen men också utveckla platserna till något mer.

Summary

This essay is about pet memorials. The work aims to provide a new, improved design of an existing place but also to find out what is important to consider when designing similar sites. Through a scientific inventory I have compiled a number of important points. The scientific inventory is based on literature studies, discussions and field trips.

The selected site for the design proposal is located in Falun. I heard about this place and that it was not fully appreciated and that was why I chose this topic. Pet owners in Falun complained, they did not think the place was beautiful enough. I have always liked cemeteries and thought this was a task that was different in an interesting way. The site has come about through the desire of Jürgen Janson among others. He owns the company Crema, a crematory for small animals in Dalarna. He is the one who now manages the site.

The mission: My purpose was to come up with a design proposal that will make more people choose to use the memorial. To find this out, I have worked with the main question: *What is the memorial in Falun missing and how can I improve it?* To answer this, I have worked the following questions:

- What do the bereaved feel when they visit a memorial for pets? When they get there, when they are there and when they leave?
- How can I design a site that evokes the desired emotion?
- Are there any universal definitions of a good memorial and can I apply those?

Method: My studies of literature have been mainly directed at two books: Inger Berglund's *Kyrkogårdens meditativa rum* (Cemetery meditative place) and Boverket's *Kyrkogårdens form och miljö* (Cemetery Planning's form and environment). Otherwise, I've read Gröna Fakta, dissertations, Utblick Landskap and books about nature's impact on grief. I have had discussions with people from municipalities, associations and companies

with links to the subject, with six pet owners and two landscape architects. These talks have been held over the phone and in person and I have made notes. I have also done field trips in six pet cemeteries in Sweden.

My questions to the responsible have mainly concerned Falun and the sites of my field trips and how they thought the pet owners are using these sites. With the pet owners I have talked about what feelings they had when their animals died and how they thought a memorial should be. When I spoke with the landscape architects Inger Berglund and Anna Gillström, it was mainly about my design and generally about how to articulate feelings when designing.

For the actual design proposal, I have worked with the method of inventory - analysis - proposal, this is a well-known method for me that we have been using at the University. However, I have added a step between the analysis and the proposal: a design program. This is because I consider it to be a missing link in between. I visited the site on four occasions during the work, once together with Jürgen Janson. The analysis is based on the compilation of the scientific inventory and a simplified SWOT analysis (Strength, Weaknesses, Opportunity, Threats). I chose to only work with the first two because I considered it enough for such a small place like mine. Through conversations with landscape architects and a sketch process, I came to the final draft which is on page 44 of this work.

Pet memorials in general: This chapter's headings are: History, Location, Design, Details, Experiences, Personal reflections, Compilation and Case studies. I will not go deeper into each piece here, but show only the summary of what a designer should think of when designing pet memorials:

- create a meditative mood
- the site must be perceived as well managed and have material that ages beautifully, this helps to make the site worthy
- think about the design if the ground
- create a centre/focal point and a place for decorating

- create views
- work with the accessibility and seating
- make it easy to get here
- a naturalistic design is often preferable
- a good spatiality provides security, privacy and a feeling that it is cared for
- signs must not interfere

The pet memorial in Falun: This chapter contains the design program and the design proposal. The program section contains inventory, analysis and conclusions. The proposal part provides a brief explanation of how the design process was conducted, the concept and the design proposal. The site's biggest problem is that spatiality is weak, that a facade and a road interferes with the visual impression, the entrance is diffuse and there is poor accessibility to the decorating place and also the room is shadowy.

My design proposal is a solution of how the memorial can be improved. I have tried to resolve the desired actions in a realistic manner that is aesthetically pleasing. The memorial's new design is based on increased spatiality as simultaneously providing visual protection against disruptive elements. The entrance has been clarified and now welcomes visitors to the site. A semi-circular, proper walkway frames the meadow and leads to the decorating place which also has been improved and developed.

Reflection: I think that if we make the pet memorials more beautiful then they will be accepted and known in a way they aren't today. My purpose was to design a pet memorial what would increase the number of users. I also wanted to learn more about articulating feelings when designing.

What do the bereaved feel when they visit a memorial for pets? Those I talked to were surprisingly practical and not as emotional as I expected. I discovered the following emotions: calm, quiet, dignified, heat, solitude and joy. Berglund's interviews show that users of memory groves of people also want to experience the following: eternity, sorrow, freedom, mystery and security (Berglund, 1994). All these feelings may well be induced

in nature and as Ottosson says, especially rocks and old tree are essential when you are in a depression (Ottosson, 1997). I have also learned that the personal sign is one of the most important things.

How can I design a site that evokes the desired emotion? Through conversations with landscape architects, literary studies and my own sketch process, I arrived at how to make and above all to my chosen location. However, it is a difficult issue and it is very much about the location itself. According to both Berglund (1994), Boverket (1991) and what I learned myself. However the difference between memory sites for people that the writers talk about is big on this issue. The choice of location is very important but in terms of animal that does not seem particularly significant. Many of the memorials for the animals that I have visited have placements next to bigger roads. This would never be accepted for humans and the literature gets the wrong focus in this question. Designers must find solutions that are not raised by either Berglund or Boverket. Design in nature is difficult. Among others, Berglund points out that this is among the most difficult because some need to be kept and the balance between simplicity and control is complicated. A naturalistic design can give the location the mystery and the peace it needs to be meditative and worthy its task. (Berglund, 1994) Some users I talked to pointed out that the site must not be seen as a garden, but all agree that it must be well maintained. This may be contradictory, but I think this is a very important part. Nature itself is beautiful, lively and meditative, and therefore it is essential to choose a naturalistic expression. I tried to find a way to portray that tactfully by giving the place a feeling that it was taken care of. I do not think it always needs to be hard but it's definitely a challenge.

Are there any universal definitions of a good memorial? Yes, I think so. My summary of important points to keep in mind you have just read in *Pet memorials in general*. However, it is important to remember that this is not an absolute solution for a successful design but rather a guide.

What is the memorial in Falun missing and how can I improve it? The greatest weaknesses are: weak spatiality, a facade and a road disturbing the visual impression, that the entrance is vague and that there is poor accessibility to the decorating place and also the room is shadowy. My design proposal is a solution of how the memorial can be improved. I have worked to resolve the desired actions in a realistic manner that is aesthetically pleasing. The memorials new design is based on increased spatiality as simultaneously providing visual protection against disruptive elements. The entrance has been clarified and now welcomes visitors to the site. A circular, proper walkway frames the free-standing meadow and leads to decorating the place which also has been improved and developed.

To obtain and use knowledge. My main literature has been directed at memorials for humans. It has not always been applicable for me in my work but because it is about people who grieve in both cases, I have not seen any major problems to the selected literature. It would have been interesting to read something with opposing ideas to compare. A great help was the literature about grief, depression, and nature's rehabilitative capacity. It was not what I was looking for at first, but afterwards I realized that that was where I would find answers to some of my queries. I called several pet associations and contacted acquaintances with animals, despite this, I did not find as many users I had hoped for. A lot of information I received from the responsible for memory groves and cemeteries, which, unfortunately, poses a particular twist: Managers interpret what a client does or think and communicate it to me and I interpret it. The result of my talks was not as much as I hoped. Above all, I had expected to find more people who commented negatively on the memorial in Falun. Had I done that my proposal might have been different. For example, if someone said that it was important with water, improved lighting, fencing around the site or that all the trees were taken down. In order to keep up and get as much as possible, I tried to visit the sites early in my work. As a result, I did not get as good pictures or ideas for places where there was

a lot of snow in winter. The places I visited are mainly in the vicinity of Uppsala, Falun, and Mariestad. I would have liked to make more visits and, especially to memory sites, but time and finances set up the framework. Had I seen more existing memory sites perhaps my suggestion would have been different. Had I, on the other hand, seen fewer cemeteries, I would not have changed my view on the importance of a proper memorial. From the beginning, I thought it was important to follow the rules that pertain to human memory sites, I have now changed. I believe that my proposal is better because I saw many cemeteries and how well cared for they were! I chose to develop a design program, although it is a very small place. This is because I believe that there is something missing from inventory / analysis and proposals. The design program helped me to keep the main thread and in particular to clarify this in the work itself. Had I neglected to work on it is very possible that the proposal had looked the same but I do not think I have outlined the steps which it equally well. It has been instructive to read up on and make a design program.

I think that the burial of pets will increase. The population in Sweden is getting bigger and people live longer at the same time that pets are given a different role than before. They are now family members, not utility stock. The society is also changing, more people live alone as they get older. Instead of daily contact with the nearest family many have a pet. This is why I think a further number of burial places for pets are needed. New ones are needed but the information about the existing ones has to improve! Information is needed both on the Internet and at the veterinary stations since this is where the pet owners often go when their animals are dying.

My work is about the three big questions of cemeteries, pets and nature and their place in today's society. All of them have a changed meaning today and I think it's important to keep on working with them and preferably together.

Innehållsförteckning

INTRODUKTION	8	Egna reflektioner	26
Mitt uppdrag	9	Sammanställning	28
Metod	9		
INVENTERING	9	MINNESLUNDEN FÖR	
ANALYS	10	SÄLLSKAPSDJUR I FALUN	29
GESTALTNINGSPROGRAM	10	Gestaltningssprogram	30
FÖRSLAG	10	BAKGRUND	30
AVGRÄNSNING	10	LOKALISERING	31
		INVENTERING	32
		SAMTAL	36
		ANALYS	37
		ÅTGÄRDER	38
		ÖVERGRIPANDE IDÉER	39
MINNESLUNDAR FÖR DJUR	11	Gestaltningssförslag	40
Historik	12	KONCEPT	40
Placering	13	SKISSPROCESS	41
Gestaltning	14	ILLUSTRATIONSPLAN	44
MEDITATIONSPLATS	15	FÖRSLAG	45
ANONYMITET	15	SEKTIONER	46
Detaljer	16	VÄXTFÖRTECKNING	48
MATERIAL och UTRUSTNING	16		
UTSMYCKNING	16	AVSLUTNING	49
VEGETATION	17	Diskussion	50
Upplevelser	18	Reflektion	51
SORGEARBETE	18	Fortsatt arbete Falun	52
Studiebesök	19	Framtida utveckling	52
UPPSALA	19	Slutord	52
SKÖVDE	20	Källförteckning	53
BORLÅNGE	21		
SKARA	22		
MARIESTAD	23		
BJÖRKHAGEN	24		
REFLEKTION STUDIEBESÖK	25		

INTRODUKTION

Jag har alltid gillat begravningsplatser för deras värdighet och lugn. Platserna fascinerar mig, både för att de ser olika ut och för att de ofta har en lång historia. Flera av dem är dramatiska i sin utformning och har en speciell stämning. Trots att många av dessa platser finns centralt i våra städer är det som om trafikens brus försvinner och man kliver in i en annan värld.

I dag utvecklas våra städer och förtätning efterfrågas. Eftersom det råder brist på bra exploateringsområden är det ofta grönområdena som naggas i kanten. Begravningsplatserna är dock skyddade i detaljplan och kommer inte att bli bebyggda, därför kan det vara bra att utveckla dem till något mer. Under utbildningen har vi besökt ett flertal begravningsplatser men vi har aldrig gestaltat någon.

De senaste åren har det varit flera tävlingar om begravningsplatser och det har funnits en debatt i media om nya och gamla kyrkogårdar. Jag ville gärna lära mig mer om begravningsplatser men till mitt examensarbete skriva om något nytt och annorlunda.

Min mamma nämnde att hon hört talas om att djurägare i Falun inte upplevde minneslunden för djur där som tillräckligt vacker. Jag tyckte detta lät intressant och bestämde mig för att ta reda på mer. Kan det vara så att en minneslund mister sitt syfte om den inte är tillräckligt vacker? Jag pratade med dess upphovsman, Jürgen Janson. Han driver Krema, ett krematorium för smådjur, och sköter på egen hand om minneslunden i Falun. Han tar inte betalt för tjänsten att sprida ut askan och har därför inga pengar att sköta minneslunden med. När jag besökte platsen tyckte jag att den hade stor potential. Eftersom lite har gjorts är det ett mycket intressant område för ett gestaltningsförslag. Projektet känns annorlunda och utmanande och jag tog tillfället i akt att gestalta en verklig plats med verkliga problem.

Större delen av litteraturen i ämnet handlar om minneslundar för människor och inte för sällskapsdjur. Bristen på litteratur inom ämnet har sporrat mig till att utöka kunskapen om ämnet och jag hoppas att mitt arbete ska vara till hjälp vid framtida utformning av minneslundar för sällskapsdjur.

Mitt uppdrag

Målsättningen med mitt arbete är att göra en ny gestaltning av minneslunden för sällskapsdjur i Falun. Jag presenterar också generella aspekter som kan vara bra att tänka på när man gestaltar den här typen av plats. Mitt syfte var att komma fram till ett gestaltningsförslag som ökar användandet av minneslunden. För att ta reda på detta har jag jobbat utifrån huvudfrågan: *Vad saknar minneslunden i Falun och hur kan jag förbättra den?*

För att svara på detta har jag tagit hjälp av följande frågor:

- Vad vill de sörjande uppleva när de besöker en minneslund för sällskapsdjur? När de kommer dit, när de är där och när de lämnar den?
- På vilket sätt kan jag gestalta en plats som framkallar de här upplevelserna?
- Finns det några allmängiltiga definitioner för en bra minneslund och kan jag tillämpa dessa?

Behövs minneslundar för djur överhuvudtaget? Jag har själv inget nära husdjur men är medveten om att för många är de som ordinära familjemedlemmar. Att vilja begrava sina djur är därför för många lika naturligt som övriga släktingar varför jag ser minneslundar för djur som en självklarhet.

Metod

Jag har jobbat utifrån metoden inventering – analys – förslag. Inventeringen har jag utfört på två sätt, ett kunskapsbaserat och ett platsbaserat. För att inte låsa mig för tidigt valde jag metod för inventering och analys efterhand. Under arbetets gång har jag samtalat med djurägare och landskapsarkitekter samt ansvariga från kommuner, föreningar och företag med anknytningar till ämnet. Jag har även gjort studiebesök i djurminneslundar och djurkyrkogårdar.

Till själva gestaltningsförslaget har jag arbetat med att skissa på lösningar i olika skalor. Först jobbade jag mer översiktligt med skalorna 1:500 och 1:200. Senare i processen använde jag mig av skalorna 1:100 och 1:50 för detaljstudier.

INVENTERING

Kunskapsinventering

Kunskapsinventeringen innehåller litteraturstudier och samtal. Bristen på litteratur om gestaltning av minneslundar för sällskapsdjur har lett till att jag läst om minneslundar för människor. Huvudlitteratur har varit Inger Berglunds bok *Kyrkogårdens meditativa rum* och Boverkets bok *Kyrkogårdens form och miljö*. Planverkets *Planering av minneslundar* är föregångaren till Boverkets bok och den har jag använt sparsamt. I övrigt har jag läst Gröna Fakta, examensarbeten, Utblick Landskap och böcker om naturens inverkan vid sorg.

För att ta reda på brukarnas önskemål har jag fört fria samtal över telefon. Dessa utfördes med tre djurägare från olika ställen i Sverige och tre från Falun. När jag talade med dem frågade jag

följande: Vad vill du känna när du kommer till djurminneslundan? Vad vill du känna när du är där? Hur länge och hur ofta vill du vara där? Vad vill du göra där? Vad vill du känna när du lämnar platsen? Hur vill du ta dig dit?

Mina samtal med kommunens ansvariga har förts på plats i kommunhuset i Falun. De frågor jag ställde där var följande: Fanns det någon tanke bakom utformningen? Vilken ekonomi är avsatt? Hur sköts platsen?

Jag har även talat med ansvariga från föreningar och företag som har anknytning till ämnet. Dessa samtal har förts över telefon och via e-post. När jag talade med dem frågade jag vad de hört från brukare, vad de sett att brukare gör vid besök i minneslundar och övrig relevant fakta.

Jag har även fört en dialog med landskapsarkitekter om hur jag kan översätta brukarnas önskemål till min gestaltning och allmänt om hur vissa känslor kan lockas fram. Vi har träffats personligen och talats vid.

Under alla samtal har jag tagit anteckningar.

Platsinventering

Platsinventeringen innefattar besök på den valda platsen och samtal om just denna. Jag har besökt platsen fyra gånger, vid ett tillfälle med Jürgen Janson. Under mina besök har jag fotat, skissat och antecknat. När jag inventerade tog jag reda på följande:

- Platsens storlek och naturliga förutsättningar
- Vilken skötselgrad platsen har
- Vilken typ av växtlighet, utrustning och material som finns
- Blickpunkt/plats för utsmyckning

ANALYS

Platsen analyserade jag med stöd av sammanställningen och genom en begränsad SWOT-analys (Strengths, Weaknesses, Opportunities och Threats). Jag har valt att begränsa den till de två första, som handlar om inre faktorer, för att det passar platsens storlek och uppgift. Analysen utmynnade i ett gestaltungsprogram.

GESTALTNINGSPROGRAM

Jag ser gestaltungsprogrammet som den saknade länken mellan inventering/analys och gestaltungsförslag. Att enbart gå från en inventering/analys till att skissa på en gestaltning är för stort och ger för många möjligheter. Förslaget blir bättre om det förankras på det här sättet, därför har jag valt att ta fram ett program trots att platsen inte är särskilt stor.

FÖRSLAG

Förslaget utgår från gestaltungsprogrammet. Jag kom fram till mitt förslag genom en skissprocess där jag provade olika lösningar och förde samtal om dessa med landskapsarkitekter. Jag tog även fram konceptet *Skoglig sagonatt* för att lättare hålla mig till min idé. En ekonomisk jämförelse har gjorts för att ge förslaget verklighetsförankring. Jämförelsen har jag gjort utifrån två förslag för djurminneslundar som gjorts av landskapsarkitekter.

AVGRÄNSNING

Arbetet avser minneslundar och inte andra typer av begravningsplatser för sällskapsdjur, som exempelvis kistgrav eller urnlund. Jag har valt att hålla mig till en befintlig plats och förbättra den, jag har alltså inte letat efter alternativa platser eller tittat på vilka förändringar som kan göras runt om platsen. Förslagets utformning är begränsad ekonomiskt genom en jämförelse med andra platser. Ytterligare en avgränsning är att jag enbart undersökt svensk litteratur, detta eftersom platsen och brukarna befinner sig i Sverige och den svenska litteraturen är bäst anpassad till våra förhållanden.

Mitt examensarbete kommer inte att ge en exakt lista på hur man ska gå tillväga när man gestaltar en minneslund för sällskapsdjur. Varje plats är unik och har olika förutsättningar att ta hänsyn till. Det jag kommer att göra är snarare att ge vägledning genom att peka på sådant som är viktigt att tänka på.

MINNESLUNDAR FÖR DJUR

"Vad alla vi som på något sätt är inblandade i arbetet med att forma dagens och morgondagens begravningsplatser aldrig får glömma är människan och hennes förhållande till döden. Skör och sårbar besöker hon begravningsplatsen i sorgearbetets första fas. Att hon där i lugn och trygghet får möta sina minnen och känslor, måste vi värna om" (Berglund, 1991, s.38).

Citatet på sidan innan talar om vad platsen är *till för* och *för vem* vi gestaltar den. Det är inte en park för allmänheten utan en specifik plats där en viss stämning bör råda.

Innan vi ger oss in i texten vill jag förklara några viktiga begrepp:

Begravningsplats – I begravningslagen betyder detta ett område eller utrymme som på ett lämpligt sätt är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska.

Minneslund – Ett speciellt utformat område för begravning med kollektiv och anonym karaktär. Den avlidnes aska grävs ned eller strös ut. Ingår oftast i en större begravningsplats men kan även ligga separat. Här grävs kistor eller aska ner utan att de anhöriga är med. Ingen namnplatta eller liknande finns utan blommor och ljus lämnas på en särskilt utmärkt plats.

Minnesplats – Ett ord som ibland används i stället för minneslund. En minnesplats förknippas dock inte lika ofta med det religiösa. En minnesplats kan uppkomma spontant vid exempelvis en olycksplats.

Askgravlund - En ny typ av minneslund som är mer privat. Varje person som är begravd i lunden får en egen skylt eller liknande och anhöriga får närvara vid själva nedsättningen av askan. Platsen är skötselfri och endast gravljus och snittblommor får lämnas. Det förekommer olika definitioner eftersom gravsättet inte är rättsligt definierat ännu.

Historik

I många av Sveriges kommuner finns det minneslundar eller kyrkogårdar för sällskapsdjur. Den äldsta är Kaknäs Djurkyrkogård på Djurgården i Stockholm. I början av 1800-talet begravde författaren August Blanche sin hund Nero här och efter det gjorde många stockholmare likadant och på så sätt växte djurkyrkogården fram (Stockholms Kennelklubb, 2011).

Redan under yngre järnåldern var det vanligt att djur och människor begravdes i samma grav. Både djur och människor brändes då innan de placerades i graven (Värmlands museum, 2011). Detta heter i dag kremering och har tidigare kallats eldbegängelse. Kremering av människor har använts sedan långt tillbaka i vår historia men när kristendomen kom till vårt land på 900-talet upphörde detta. Det var först i slutet på 1800-talet som det kom tillbaka till Sverige. Att begrava askan anonymt i en minneslund har gjorts sedan 1958 (Boverket m.fl. 1991). Man kan dock se en tendens till att minneslunden överges som begravningssätt till förmån för askgravlunden som är ett efterfrågat komplement. I askgravlunden gäller skötselfrihet men varje grav markeras med en egen sten eller liknande (Nilsson, 2007). I dag är kremering det vanligaste tillvägagångssättet då 82 procent av de avlidna i Sverige kremeras (Ekström, 2011).

Kremering är det vanligaste tillvägagångssättet även för avlidna sällskapsdjur i dag. Antingen genom gemensam kremering, då flera djur bränns tillsammans, eller separatkremering, då man som djurägare får tillbaka askan efteråt för begravning. Det finns ett flertal smådjurskrematorier runt om i vårt land. Enligt Robert Klein, VD på Nordiskark begravningsbyrå för sällskapsdjur, finns nästan 300 smådjurskrematorier i Sverige. Flera av dessa har egna minneslundar i anslutning till sina anläggningar.¹ Större djur kremeras bland annat på Statens Veterinärmedicinska Anstalt, SVA, i Uppsala.

Man kan se en ökning av smådjurskremering rapporterar många av krematorierna. För cirka tio år sedan var det inte lika vanligt som i dag. Glenn Hesslo, som äger smådjurskremeringen Cremit, uppger att deras kremeringar har ökat från cirka 700 per år 1994 till 7000 per år 2009.² Enligt Jürgen Janson separatkremeras i dag cirka 50 procent av alla kremerade hundar i Dalarna, för tio år sedan var siffran 20 procent.³

För att anlägga en minneslund för sällskapsdjur krävs i dag tillstånd från kommunen. Gäller det detaljplanlagt område behövs bygglov.

Det är fortfarande vanligt att man som djurägare begraver sitt djur hemma i trädgården eller på annan plats. Reglerna för detta är olika från kommun till kommun.

¹ Robert Klein, VD Nordiskark, e-post den 7 februari 2011.

² Glenn Hesslo, ägare Cremit AB, telefonsamtal den 15 februari 2011.

³ Jürgen Janson, ägare Krema i Falun AB, samtal den 18 februari 2011.

Placering

Placeringen av minneslunden är mycket viktig, detta framgår både i Planverkets rapport *Planering av minneslundar* och i landskapsarkitekt Inger Berglunds *Kyrkogårdens meditativa rum*.

Det är bra om man kan anlägga en minneslund på en höjd och gärna med utsikt över omgivningarna. Att se ut över landskapet och befinna sig högt upp har ofta en lugnande inverkan och ger en koppling till det andliga. Att finna ett läge som är relativt ostört från trafik och bebyggelse är av vikt eftersom det är svårt att uppnå ett meditativt tillstånd när man störs av trafik eller andra ljud (Planverket m.fl.1983). Berglund har en liknande åsikt men tillägger att vägen till minneslunden bör vara tillräckligt lång för att ge sinnet tid att träda in i en annan värld (Berglund, 1994). Robert Klein säger att deras kunder först och främst efterfrågar att det är lätt att ta sig till minneslunden och att det är ordning och reda på platsen. Läget är det viktigaste för honom själv vid val av begravningsplats till sina husdjur.⁴

Veterinären Eva Hertil har träffat många djurägare som mist sina husdjur och hon instämmer i att en minneslund bör ligga avskilt då de flesta vill gå någonstans där de i lugn och ro kan minnas. Enligt Hertil säger många brukare att avskildhet är bland det viktigaste. Det är även viktigt att platsen ligger nära men inte mitt i staden. Det ska vara lätt att ta sig dit och omgivningarna bör bestå av natur.⁵

Många av de brukare jag talat med håller med om att placeringen bör vara så pass nära att det är lätt att färdas dit. De uppger dock att det känns som flera minneslundar fått placeringar som blivit över, som ingen annan vill ha. Därför kan det vara svårt att som gestaltare skapa till exempel utsikt och ostördhet. Det man istället får göra är att försöka minska upplevelsen av störningen genom skydd och genom att skapa öppningar med sikt in i omgivningarna eller mot särskilda föremål.

Djurens vilorum, Uppsala. Platsen ligger på en höjd och har utblickar mot Hammarby kyrkogård och de kringliggande fälten.

⁴ Robert Klein, VD Nordiskark, e-post den 7 februari 2011.

⁵ Eva Hertil, veterinär, e-post den 11 februari 2011.

Gestaltning

Eftersom många människor kommer att söka tröst i minneslundarna behövs inlevelse och engagemang vid utformningen. En känsla av tidlöshet bör eftersträvas (Planverket m.fl. 1983).

Berglund tar upp ett flertal aspekter som är viktiga att tänka på vid gestaltning av människors minneslundar. Jag har sammanställt dessa till följande åtta punkter:

Naturlikt och enkelt – många upplever att naturen ger en känsla av trygghet och frid. Man vill heller inte att det ska vara strikt eller utformat som en trädgård. Det tillförda bör balansera det ursprungliga på ett enkelt men inte torftigt sätt. Ett mjukt formspråk som följer den befintliga omgivningens rörelse och mönster är att föredra. Det mjuka kan också verka läkande för sorgen som ofta upplevs som hård och kantig.

Rumskänsla och storlek – minneslunden bör upplevas som ett skyddat rum där man kan gå in och vara ifred med sina känslor. För att känna detta bör det inte vara för stort, då får det hellre vara flera rum.

Andlig tyngd – skillnaden mot en vanlig park eller trädgård kan framförallt fås genom att platsen upplevs ha en viss mystik eller andlig tyngd. Detta brukar erhållas med tiden men en ny plats kan få detta genom skicklig gestaltning. Att hitta de befintliga element som kan ge platsen en känsla av naturmystik och jobba utifrån dessa eller genom andra kraftfulla symboler som närhet till kyrkogård eller kyrka.

Centralpunkt – en minneslund kan må bra av att ha en centralpunkt, en mitt. Centrum är något symboliskt som återfinns inom många områden som hemmets hård, stadens torg eller kyrkans altare. Det är viktigt för harmonin i gestaltningen att det bara finns ett symboliskt centrum. Centralpunkten kan bestå av

något som fångar blicken, en blickpunkt. Detta kan exempelvis vara ett konstverk eller ett speciellt naturföremål.

Vertikala objekt – för att ge platsen värde även vintertid kan det vara viktigt att något sticker upp. Blickpunkten bör inte försvinna under eventuella snömassor, platsen måste vara vacker även under vinterhalvåret. Under den här tiden kan man till exempel sätta ut högre ljushållare på utvalda platser.

Sol- och skuggspel – solen lyser upp och ger en känsla av liv och värme. Även skuggspelet på marken ger en känsla av lekfullhet och hopp om framtiden.

Vikten av marken – eftersom det är här askan grävs ner eller sprids är det viktigt att man tar hänsyn till det symboliska värde som marken har. Om en yta ska ha klippt gräs är det viktigt att det görs tillfredställande, det är också viktigt att gräset där ser frodigt och livfullt ut.

Entré – när man går in i minneslunden ska det kännas som att man kliver in i en annan värld, åtminstone i sinnet. En bro kan vara en mycket symbolisk ingång.

Enligt Boverket m.fl. (1991) bör jordningsområdet där askan grävs ner eller sprids ut bör ha en tydlig men diskret avgränsning för att anhöriga ska veta att det hålls fredat. När man strör ut aska är det bättre att göra detta i naturlika förhållanden än på tuktat gräs. Detta för att förhindra att gräset förstörs.

Hortonomen Johan Ottosson har skrivit avhandlingen *Naturens betydelse i en livskris*. I den skildrar han bland annat hur framförallt stenar, men även gamla träd och stigar, upplevs som tidlösa. Ottosson talar om att det är lättare att hantera en kris när man omger sig av dessa urgamla objekt. Det ger trygghet i och med vissheten att de funnits där långt innan människan och kommer att finnas länge till (Ottosson, 2001).

För utformning av nya begravningsplatser för djur menar Lars Kvist, som är ordförande för Stiftelsen Stockholms Djurkyrkogårdar, att det är viktigt att gravarna markeras med en sten eller liknande och att man ska försöka skapa öar på begravningsplatsen. Öarna kan bestå av en plantering, ett träd eller en sten och runt dessa kan man lägga gravarna. Han tyckte inte att gravarna ska ligga helt fritt i rummet utan vara knutna till något och att detta var ett bra sätt att lösa det på då man får mer yta. Om gravarna enbart placeras längs begravningsplatsens kanter blir det inte lika många platser som när man ger möjlighet till detta även inne i rummet.⁶

Flera av de djurägare jag talat med håller med om att minneslunden bör ligga i naturen och att det är viktigt att den inte har en trädgårdsliknande karaktär.

Upptrampad stig.

⁶ Lars Kvist, ordförande Stiftelsen Stockholms Djurkyrkogårdar, telefonsamtal den 5 februari 2011.

MEDITATIONSPLATS

I *Kyrkogårdens form och miljö* kan man läsa att en minneslund ska fungera som kyrkogårdens plats för lugn och ro och bör ha en specifik plats för meditation. Besökaren här har ingen grav att stanna vid men meditationsplatsen kan ha en liknande funktion. Platsen bör förknippas med eftertanke och närhet till naturen, det som namnet lund ofta ger associationer till. Utformningen kan vara flera sittplatser riktade mot ett blickfång i form av ett naturföremål, en plantering, en vattenspegel, ett konstverk eller en vacker utsikt (Boverket m.fl. 1991).

Berglund menar att minneslundarna är meditationsrum som ska fungera som öar av stillhet. Här ska besökarna kunna koncentrera sig på sina minnen och för att göra detta måste platsen ha meditativa kvaliteter. Utformningen ska underlätta för besökarna att försjunka i sig själva och sina minnen. Symboler är viktiga för att skapa en meditativ karaktär, det är dock viktigt att inte ha för tydlig symbolik, det måste alltid finnas utrymme för egna associationer (Berglund, 1994). Berglund säger i en intervju att den meditativa atmosfären som är viktig i en minneslund kan skapas genom en lyhördhet inför platsens egna förutsättningar och med en kombination av utblick och avskärmning. En centralpunkt som kan förstärkas med lämpliga symboler, omhändertagen växtlighet som är grön och lummig samt skydd mot störande omgivning som trafik eller bebyggelse (Eriksson, 1994).

Designern och trädgårdsmästaren Bob Flowerdew påtalar att starka färger bör undvikas för att skapa en atmosfär som är lugn och kontemplativ.⁷

ANONYMITET

Minneslundens är anonym, ingen namnplatta får sättas upp och anhöriga vet inte var askan satts ned eller spridits ut. Inte heller får blommor planteras utan all smyckning med ljus eller snittblommor sker på bestämd plats (Boverket m.fl. 1991).

Många av Berglunds intervjuade har valt minneslundens för att slippa den intensiva skötseln som en grav innebär och inte för att det är anonymt. Att ha en ovårdad grav upplevs som något genant och otänkbart. Berglund påpekar dock att alternativet askgravlund kan vara att föredra då det är skötselfritt men samtidigt personligt (Berglund, 1994).

Enligt Hertil väljer många djurägare minneslund framför en regelrätt grav just på grund av skötselkraven det medför. Hertil talar också om sina farhågor angående kyrkogårdar för djur. Hon ser hellre att man anlägger minneslundar framför kyrkogårdar eftersom risken finns att någon vill tjäna pengar och att djurägaren kan uppleva krav där den dyraste stenen visar på mest kärlek.⁸

Många av minneslundarna för sällskapsdjur i Sverige är inte anonyma utan tillåter planteringar och minnesstenar eller symboler och ofta kan man välja att närvara vid begravningen om man så önskar. Några av de djurägare jag talat med tycker också att detta är bland det viktigaste vid val av begravningsplats.

Meditationsplatsen, Skogskyrkogården i Stockholm, ligger högt, är skyddad och har utblickar i alla väderstreck.

En mindre sten med en enkel inskription.

⁷ Bob Flowerdew, trädgårdsmästare, e-post den 1 februari 2011

⁸ Eva Hertil, veterinär, e-post den 11 februari 2011.

Detaljer

MATERIAL OCH UTRUSTNING

När det gäller materialval och typ av utrustning förekommer följande fyra punkter både i *Kyrkogårdens meditativa rum* och i rapporten "Planering av minneslundar":

Skyltar – bör placeras diskret och inte upplysa om ordningsregler utan endast om platsen, upplysningar kan lämnas på annat sätt.

Gångväg – använd ej plattor då dessa kan bli hala.

Sittplatser – då ingen grav finns att stanna vid behövs flera gemensamma sittplatser. Många besökare är även gamla och därför eftersträvas rygg- och armstöd. Sittplatserna bör även vara vindskyddade.

Materialval – viktigt att välja material som åldras på ett vackert sätt som trä, sten eller koppar.

Berglund påpekar också att det hårdgjorda aldrig får ta över och att gångarna därför bör ha minimal bredd (Berglund, 1994).

Hertil menar att tillgängligheten är viktig, gångvägen fram till platsen bör vara handikappsanpassad då många som begraver sällskapsdjur är äldre människor med exempelvis rollator. Sorgen är en privat angelägenhet och även en funktionsnedsatt person ska på egen hand kunna ta sig hit. Hertil talar även om hur viktigt det är med sittplatser och att de bör vara placerade i skuggan av ett träd eller en buske.⁹ Enligt Kvist är det däremot få av deras besökare som använder bänkarna. De flesta vill hellre utföra någon syssla som ogrärensning eller plantering än att sitta ner när de är där.¹⁰

UTSMYCKNING

Som påpekats tidigare så är blickpunkten viktig och kan mycket väl bestå av ett konstverk. Konst passar mycket bra i en minneslund men utformningen måste anpassas efter platsen och fungera under en lång tid (Boverket m.fl. 1991).

Vatten är ett annat värdefullt inslag som dock medför en hel del tekniska lösningar och intensiv skötsel (Boverket m.fl. 1991). Vattnet symboliserar rening och återfödelse, men måste då vara friskt och levande. Vatten genererar också ljud som kan hjälpa till att skapa en harmonisk plats (Berglund, 1994).

Det är vanligt att den sörjande känner ett behov av att utföra en praktisk handling, som att tända ett ljus. Utsmyckningen bör ske på en avsatt plats och inte tillåtas ta över den övriga gestaltningen. Ljus och marschaller bör inte placeras på sten eller trä då det kan ge fläckar (Boverket m.fl. 1991). Hertil påpekar att möjligheten att placera en blomma eller ett ljus är viktig då detta är en tradition hos många människor.¹¹

Flowerdew poängterar att religiösa symboler inte hör hemma i en minneslund och speciellt inte för djur då de inte har en religiös tro.¹² De flesta av Berglunds intervjuade håller med om att minneslundan bör tillåta frihet för olika religioner eller ingen alls (Berglund, 1994).

Anslagstavla vid Djurens vilorum, Uppsala.

Bronsskulpturen 'Vänner' av Eva Fornåå.
Foto: Eva Fornåå

^{9, 11} Eva Hertil, veterinär, e-post den 11 februari 2011.

¹⁰ Lars Kvist, ordförande Stifelsen Stockholms Djurkyrkogårdar, telefonsamtal den 5 februari 2011.

¹² Bob Flowerdew, trädgårdsmästare, e-post den 1 februari 2011.

VEGETATION

Enligt Berglund bör man i en minneslund eftersträva en naturlig utformning med mycket grönska och lummighet. Lummighet förknippas ofta med lunden och grönskan ger lugn. Det är viktigt att växtvalet inte känns konstlat och en balans mellan det naturliga och det tillförda kan hållas på ett bra sätt om man använder inhemska växter. Hon påpekar dock att balansen mellan enkelhet och kontroll är bland det svåraste att behärska som gestaltare. (Berglund, 1994). Vid eventuell nyplantering av träd och buskar föreslår även Boverket m.fl. att man väljer arter som är anpassade efter det befintliga landskapet. (Boverket m.fl. 1991).

Flowerdew påtalar att växtligheten måste vara utan taggar och att den inte får vara giftig för människor eller djur. Detta eftersom det är vanligt att många tar med sina andra eller nya djur till minneslunden.¹³

En av de djurägare jag talat med säger att det är väldigt viktigt att minneslunden inte får kännas som en park eller trädgård utan att växtvalet ska vara anpassat till platsen och den natur som finns i närheten.

Naturliga årstidsväxlingar märks i den inhemska floran.

Ett tak av växtlighet.

Har platsen rogivande utblickar över omgivande landskap behövs inga speciella tillägg för att göra den meditativ.

¹³ Bob Flowerdew, trädgårdsmästare, e-post den 1 februari 2011.

Upplevelser

Det handlar för det mesta om att man ska våga släppa fram sina känslor vid besöket i minneslund och att komma närmare den avlidna. För många handlar det också om att vörda den bortgångna genom att uppträda på ett visst sätt och att platsen förmedlar detta. De känslor de sörjande vill känna i en minneslund är många. Berglunds intervjuer visar på en rad olika där evighet, lugn, tystnad, glädje, sorg, hopp, frihet, mystik och trygghet ofta återkommer (Berglund, 1994).

När jag samtalat med brukare återkommer ord som lugn och ro, värdighet, välskött, ombonat, varmt, avskilt, trevligt och närhet till naturen och dess ljud. En kvinna talar om glädje, hon vet att de fina minnena kommer att bestå och de är dessa hon vill uppleva på platsen. Det första de flesta talat om är att det ska vara välskött. Man betalar gärna, bara det är någon som tar hand om platsen så den upplevs som värdig.

För många känns en minneslund mer naturligt än en enskild grav. En kvinna jag talat med säger att hon då slipper ångest över krav som skötsel. Hon känner glädje över att ha varit där och tänt ett ljus istället för skuld att inte ha varit och skött en grav. En annan kvinna nämner det fina med det gemensamma ansvaret som finns på en minneslund. När hon tänder ett ljus eller lämnar en blomma är det för alla som ligger där. När hon själv inte har möjlighet att gå dit vet hon att det finns andra som har varit där och smyckat platsen.

SORGEARBETE

Från att tidigare varit bruksdjur till att i dag vara en del av familjen har resulterat i att djuren och människorna i dag har en ny relation jämfört med förr i tiden. Vi kan alla föreställa oss hur det känns när någon närstående går bort men alla förstår inte att husdjur kan ha lika stor del i familjen och därför sörjas lika mycket.

Sorgen i samband med en nära anhörigs död har fyra skeden: chockfas, reaktionsfas, bearbetningsfas och nyorienteringsfas. Den första infaller precis vid beskedet om dödsfallet och den drabbade känner ofta överklighet. Den andra fasen varar i allmänhet i några månader och insikten om vad som har hänt börjar framträda. Kroppen försvarar sig genom bland annat förnekelse, isolering eller undertryckande av känslor. Den tredje fasen kan vara i flera år. Då börjar den drabbade att sakta blicka framåt. Sista fasen har inget slut, och innebär att den drabbade återhämtar sig, knyter nya kontakter och tar upp nya intressen (Arvidsson - Artman, 2002).

Att uppleva stark sorg är inte en sjukdom, men många av sorgens faser liknar faser inom depression. Återkommande besök i naturen kan skynda på en läkande process (Siden Lannergård, 2008). Att vistas i naturen påverkar människors koncentrationsförmåga positivt och verkar rogivande. Det som ofta är stressande är alla de val som människor måste göra varje dag men som det finns få av i naturen. Därför kan hjärnan ägna sig åt att rensa bort sådant som länge irriterat oss när vi tillbringar tid i naturen. Pia Schmidtbauer är agronom och skribent och har skrivit mycket om utvecklingen av trädgårdar inom vård och omsorg. Enligt Schmidtbauer menar forskaren Harold Searles

att vårt behov av enkla relationer är extra viktigt när vi upplever någon form av kris. De simplaste relationerna är till döda ting som till exempel stenar, medan de mest komplicerade är dem till andra människor (Schmidtbauer, 1999).

Många sörjande vill göra något när de besöker begravningsplatsen, inte bara sitta ner. Berglund beskriver att de flesta tycker att det är lättare att samtala med den döda om de samtidigt gör något, då känns det mer naturligt (Berglund, 1994). Sorg kommer ofta till uttryck genom omsorg om graven. Detta kan vara ett problem i minneslunder eftersom ingen enskild grav finns att vårda. Här är det viktigt att det istället finns något att fästa tankarna vid som en blickpunkt eller ett konstverk (Boverket m.fl. 1991).

Det kan vara betydelsefullt för den sörjande att ta en kort promenad, om så bara några hundra meter. En promenad ger lugn och välbefinnande och framförallt på vägen tillbaka kan den underlätta för en harmonisk återgång till vardagen (Boverket m.fl. 1991). Berglund säger att många upplever en lättnad när de lämnar platsen. Detta är ett viktigt steg i sorgearbetet som man måste tänka på i gestaltningen (Berglund, 1994).

Två av dem jag har talat med uppger att de sörjer sina husdjur mer än avlidna mänskliga familjemedlemmar. Detta förklarar de med att förhållandet till djuren aldrig har varit komplicerat. Ett djur har aldrig onda avsikter eller egna intressen att uppfylla varför förhållandet mellan djurägare och djur enbart är kärleksfullt. Hertil säger att ingen människa bör sätta sig över hur eller vad vi sörjer. Sorgen efter ett djur är för många lika stor som efter en människa.¹⁴

¹⁴ Eva Hertil, veterinär, e-post den 11 februari 2011.

Studiebesök

För att få inspiration och kunskap har jag besökt minneslundarna för sällskapsdjur i Uppsala, Skövde och Borlänge samt djurkyrkogårdarna i Skara, Mariestad och Björkhagen i Stockholm.

UPPSALA

Minneslundan som kallas *Djurens vilorum* sköts av Djurens Vänner i Uppsala. Den ligger invid Hammarby kyrkogård strax utanför staden på en höjd i gles blandskog. Ett halvcirkelformat vindskydd är byggt och framför detta finns några bänkar som blickar mot en ung ek där blommor och ljus placeras på den gemensamma utsmykningsplatsen. Bakom detta breder kyrkogården ut sig och bredvid denna öppnar sig fälten. En bit bakom platsen går en bilväg men denna stör endast marginellt. Busshållplats och parkering finns i närheten och det är lätt att ta sig hit med cykel. Vid parkeringen finns en anslagstavla med information och telefonnummer till dem som sköter platsen. En stig leder härifrån upp på höjden och vintertid finns lyktor längs stigen. Att gå upp mot minneslundan är vackert men det kan vara svårt att ta sig upp på höjden om man har nedsatt rörelseförmåga.

Jag upplevde platsen som meditativ eftersom den ligger på en höjd en bit in från vägen med skydd vid sittplatsen och med vackra utblickar. Att minnesstenar tillåts på utsmykningsplatsen är positivt.

Utsmykningsplatsen ligger framför en liten höjd med stenar och en vacker ung ek.

Sittplatser framför en trävägg som ger skydd i ryggen och skärmar av eventuella ljud från bilvägen.

En rad med ljushållare leder upp till platsen.

Krans och minnesstenar på utsmykningsplatsen.

SKÖVDE

Minneslundan för sällskapsdjur tillhandahålls av kommunen och djurägarna gräver själva ner sitt djur eller sprider askan. Det är tillåtet med minnesstenar eller liknande, bara de inte är för skrymmande. Kommunen röjer på platsen vart tredje år ungefär. Den naturlika dungen ligger mellan en större trafikled och en gång- och cykelväg. Mot trafikleden är det dock en höjd så bilarna stör främst audiellt. Mot höjden finns även en enklare gärdsgård som ramar in platsen på ett bra sätt. Det var svårt att hitta hit, kanske för att jag inte är en Skövdebo. Den kallas för minneslund men jag uppfattade det snarare som en kyrkogård eftersom det var många gravar och ingen gemensam utsmykningsplats. Det saknades sittplatser och parkering. Platsen är dock välutnyttjad och en stor skylt med ordningsregler finns. Det finns ingen tydlig entré in till platsen.

Naturen på platsen var vacker men jag upplevde ingen meditativ stämning eftersom bilarna störde och för att det var helt öppet ut mot gång- och cykelvägen.

Skövdes minneslund är mer som en kyrkogård med gravar sporadiskt utsatta. Ingen gemensam utsmykningsplats finns utan djurägarna får själva göra en gravplats.

Stor skylt med ordningsregler står intrycket.

På bilden till vänster samt på dessa bilder visas olika gravar.

Bakom minneslundan skymtar en väl trafikerad bilväg.

BORLÄNGE

Begravning i minneslunden utförs av Crema smådjurskremation men det är kommunen som ansvarar för röjning och liknande genom Borlänge Energi. Platsen ligger bakom Norra griftegården i ett skogsområde och ringas in av ett vitt staket. I närheten finns bostäder. Inga privata minnesmärken tillåts utan blommor och ljus placeras på en gemensam yta under en stor gran. Här finns två bänkar och en papperskorg. Ett förslag till förbättring har gjorts men har inte utförts ännu. Staketet och utrustning är i behov av rengöring. Staketet inringar platsen på ett tydligt sätt och det är lätt att förstå var man ska gå in. Området har en typisk tallskogskaraktär med visst inslag av löv.

Jag tror att platsen kommer upplevas som meditativ efter att förbättringarna genomförts. Nu känns det lite kallt och med dålig rumslighet. Staketet inringar inte någon speciell plats utan det känns som att det bara står i skogen lite utan anledning. Genom en förbättrad rumslighet kan något annorlunda skapas innanför och ge platsen en egen karaktär. Platsen verkar dock populär då det vid mitt besök fanns ett flertal ljus och andra utsmyckningar på platsen.

Materialen är i behov av upprustning.

Minneslunden i Borlänge inringas av ett vitt staket och ligger längs en gc-väg.

Under en stor gran finns den gemensamma utsmykningsplatsen.

SKARA

Stenums djurkyrkogård som sköts av Djurens vänner i Skara ligger strax utanför staden. Det är en tydligt avgränsad plats med ordnade gånger och gravar som inringas av ett lågt staket och blandskog. Platsen är väl använd och det finns både sittplats, ett litet förråd, rinnande vatten och kompost. De flesta gravarna är välvårdade och smyckade med både kransar och ljus. Det verkar även fullbelagt. Parkeringen intill platsen störde intrycket lite men platsen är i övrigt avskild från omgivningen genom blandskog i alla väderstreck. På anslagstavlan fanns en lapp med telefonnummer till de ansvariga. En liten skylt hänvisar till avfarten från vägen vilket gjorde det lätt att hitta hit. Det finns ingen gemensam smyckningsplats eller någon speciell blickpunkt.

Jag tror att Stenums djurkyrkogård kan vara meditativ, men att detta framför allt är under sommaren då platsen inringas av grönska. Om det dessutom fanns något att blicka mot från bänken hade det ökat den meditativa stämningen.

Räta gångar och en förrådsbod finns på Stenums Djurkyrkogård utanför Skara.

MARIESTAD

Djurskyddet Skaraborg sköter djurkyrkogården som ligger strax utanför staden. Platsen har en oskyddad placering mellan en bilväg och ett skogsparti. Naturen i området är vacker och påminner om gammal hagmark. Ut mot vägen är det dock helt öppet och trafiken stör både visuellt och audiellt. Det positiva är att det finns stor yta att parkera på. Själva platsen inringas av en gärdesgård. Gravarna ligger relativt ordnat och platsen verkar välanvänd. Ingen gemensam smyckningsplats eller blickpunkt finns, men en sittplats med bord. Området har även en papperskorg som var överfull vid mitt besök. En anslagstavla med ordningsregler, information och telefonnummer finns och en skylt hänvisade till platsen från bilvägen.

Jag upplevde inte platsen som meditativ men den verkar vara mycket uppskattad trots detta. De flesta gravarna var fantasifullt pyntade med både ljus, kransar och andra dekorationer. Platsen har stora förutsättningar på grund av den vackra omgivningen, genom att plantera buskage ut mot vägen skulle rumsligheten och den meditativa stämningen öka avsevärt.

Djurkyrkogården utanför Mariestad inhägnas av en enkel gärdesgård ut mot parkeringen. I bakgrunden syns en tallbevuxen höjd.

De flesta gravarna pyntas vackert och uppfinningsrikt.

BJÖRKHAGEN

Djurkyrkogården, som sköts av Stiftelsen Stockholms Djurkyrkogårdar, ligger i en dunge i Nackareservatet bakom S:t Markuskyrkan. För att visa på platsens avgränsning har ett tunt vitt band satts upp, jag tror att ett lågt staket passat bättre. Ingen vägvisning finns, man måste veta var man ska söka efter platsen för att hitta den. Första gången jag var där var platsen helt övergiven. Endast toppen på några få lyktor stack upp. En grav var dock flitigt besökt, ett upptrampat spår in på platsen ledde fram till en gravsten med både lyktor och blommor. När snön smält undan lite kom fler gravar fram. Både med handgjorda gravstenar och beställda. Jag såg även ett par nya gravar på platsen. Det finns ingen gemensam utsmykningsplats då detta är en kyrkogård. Inte heller fanns någon speciell blickpunkt eller några utblickar. En sittplats finns på gångvägen utanför området men den är vänd bort från begravningsplatsen. Det är lätt att ta sig hit men en bit att gå om man kommer med kollektivtrafik eller bil. Utformningen är naturlig.

Det är svårt för mig att svara på om platsen upplevs som meditativ. När jag besökt den har det varit snö och jag har hört barnens lek från en närliggande skola. Kanske har platsen högre meditativa kvaliteter på sommaren då den inringas av grönska och barnen har sommarlov. Ett riktigt staket och ökad rumslighet skulle göra platsen gott, nu syns den knappt mot den övriga naturen som känns dåligt omhändertagen.

Diskret informationsskylt om stiftelsen.

Platsen, som ligger i en lövdunge, inringas av ett vitt band.

Våren tittar fram på en grav i form av en lökplantering.

REFLEKTION STUDIEBESÖK

Innan besöken var jag väldigt fast i min åsikt om regelrätta minneslundar, alltså minneslundar som är helt anonyma utan markerade gravar eller namnskyltar över de begravda. Efter studiebesöken har jag börjat fundera på om det inte är bättre att tillåta vissa personliga avtryck. Det verkar som om de platser där detta är tillåtet besöks mer frekvent. Det bästa kanske vore att ha någon form av kombination. Ungefär som de minnesplattor eller mindre stenar jag talat om tidigare. En begravningsplats med gravar är mindre yteffektiv än en minneslund och minneslundan är därför ofta att föredra ur den synpunkten.

Ytterligare alternativ är att välja en typ av askgravlund som Berglund talar om. Jag tycker dock inte att man behöver välja det namnet. Minneslund klingar vackert och talar verkligen om vad det är för något. Eftersom det här handlar om djur bör man kunna frågå de regler som finns för människor. De minneslundar jag besökt gör redan detta genom att tillåta antingen gravar eller minnesstenar.

Det som jag upplevt som ett problem vid mina studiebesök är att det saknas skyltar som visar var begravningsplatserna ligger. Det viktigaste är att de sörjande hittar till platserna men jag tror att bättre skyltning skulle öka medvetandet om platsernas existens.

I övrigt är det främst placeringarna som jag önskar vore bättre. Antingen ligger de långt från busshållplatser eller så saknas parkering helt. Ofta ligger de i närheten av större bilvägar som stör både visuellt och audiellt. Skyltningen på själva platserna är oftast bra, i Skövde är det dock en stor skylt med ordningsregler som stör. Tillgängligheten är rätt dålig över lag och sittplats saknas i Skövde. En gemensam utsmyckningsplats saknas på flera ställen, men eftersom vissa av platserna är kyrkogårdar är detta förstäligt. Jag tycker dock att alla platser bör ha detta så att även de som inte vill ha en grav kan utnyttja platsen. Oftast fungerar även utsmyckningsplatsen som en naturlig blickpunkt. Den meditativa stämningen finns på vissa av platserna men alla kan förbättras genom ökad rumslighet och genom att tillsätta en blickpunkt eller att skapa utblickar.

Utblick över landskapet från kyrkogården i Stenvik, Gnesta.

Exempel på gemensam smyckningsplats, Berthåga kyrkogård, Uppsala.

Egna reflektioner

Här reflekterar jag över det som tagits upp i det föregående kapitlet. Avsnittet avslutas med mina slutsatser i form av en sammanställning över viktiga punkter att tänka på vid gestaltning av minneslundar för djur.

Placering – I de fall placeringen är vald kan det vara svårt att som gestaltare skapa till exempel utsikt och ostördhet. Det man då kan göra är att försöka minska upplevelsen av störningen genom att skapa öppningar med sikt in i omgivningarna eller mot särskilda föremål.

Kan det vara så att vi instinktivt förstår hur läkande naturen är för oss? Många brukare talar om att minneslunden bör ligga i naturen och ha ett naturligt utseende. Ingen jag talat med kan dock svara på varför man tycker detta, mer än att det känns naturligt och att det är vackert och värdigt.

Gestaltning – Det som skiljer sig från människors minneslundar är ekonomi, regler och förhållningssätt. Eftersom det är djur som begravs behöver inte regler uppsatta för människors minneslundar följas och gestaltningen kan mycket väl få ett annorlunda uttryck. Förhållandet mellan människa och husdjur är olika, för vissa för vissa handlar det *bara* om ett djur men för många har djuren en speciell plats i familjen. För en del är husdjuret kanske den enda familjemedlemmen och som några av de djurägare jag talat med påpekat så kan det vara lättare att älska ett djur än en människa. Att gestalta minneslundar för sällskapsdjur innebär en utmaning då det hittills inte prioriterats och den avsatta ekonomin därför är låg. Naturligt är därför en bra inriktning då detta medför mindre skötsel- och anläggningskostnader. Tiden är en viktig aspekt vid gestaltning. Anläggningen ska användas för en lång tid framöver och man bör undvika störningar med tanke på de efterlevande och de begravda. Att

skapa något tidlöst kan göras genom att välja en naturlig utformning då vissa objekt i naturen upplevs som eviga. Finns något av det som Ottosson talar om kan det underlätta gestaltningen, har platsen gamla träd eller stora stenblock kan man bygga platsens utformning kring dessa.

De flesta av Berglunds punkter borde landskapsarkitekter som ritat minneslundar för sällskapsdjur sträva mot. Det jag tror man kan bortse från är vikten av frodigt, klippt gräs på jord-ningsområdet, tanken att anlägga en bro samt andlig tyngd från något annat än naturen. Det klippta gräset, som dessutom bör vara friskt och grönt, är en ekonomisk fråga som kräver hög skötsel. I lunden kan man snarare använda sig av de naturliga förutsättningarna som kan vara gles ängsgräs eller en mjuk matta av barr. Även problemet med förstörd växtlighet på grund av för hög koncentration av utströdd aska på tuktat gräs gör att det är lämpligast med naturmark. Att anlägga en bro är kostsamt och kan upplevas som tillgjort i en skogsmiljö. Om inte platsen tillåter detta på ett naturligt sätt ska man vara försiktig med den här sortens tillägg och symbolik.

Berglund menar att man bör ha endast en centralpunkt. Kvist tycker däremot att man ska anlägga öar för att skapa fler gravplatser vilket inte är en lösning i minneslunden eftersom det inte finns enskilda gravar där. Jag tycker att det är viktigt att visa var rummets mitt finns men att man kan skapa mer spänning genom att ha flera punkter eller öar även i en minneslund. Dessa bör i så fall ha en tydlig hierarki, de måste ha olika storlek eller innehåll. För människor finns det oftast en hel kyrkogård med olika typer av rum varav minneslunden är ett. Skillnaden mot djurminneslundar är att den representerar hela begravningsplatsen och därför borde den innehålla fler delar.

Ett gammalt träd kan ge platsen karaktär.

Meditationsplats – Vikten av en meditationsplats bör även gälla minneslundar för sällskapsdjur. Vissa problem kan dock uppstå då placeringen ibland kan vara avsidat. En meditationsplats måste kännas säker, det ska vara legitimt att uppehålla sig här och samtidigt låta tanken fara i väg utan att vara orolig för att man är ensam i skogen.

Att undvika starka färger är inte svårt och speciellt inte om man använder sig av en naturlig gestaltning. Våra inhemska växter har oftast en lugn och sober färgskala som inte sticker ut särskilt mycket.

Anonymitet – Att begravningsplatserna för sällskapsdjur ofta benämns som minneslundar trots att de inte är det tycker jag är ett problem. Det är mer passande att namnge dem som exempelvis minnesplatser om man inte följer de regler som finns för människors minneslundar.

Ett annat sätt att hantera anonymiteten och brukarnas önskningsar är att sprida ut askan över en gemensam yta men skapa färdigastenar eller plattor som tillförs platsen och ger ett sammanhållet intryck. Plattorna representerar inte den enskilda graven men namn och datum kan graveras in efterhand. Det blir inte helt anonymt men inte heller blir platsen spretig och ovårdad vilket kan vara problemet med egna gravar och ägare som inte tar hand om dem efter ett tag. Ett fast pris och valfriheten som detta skulle ge kan vara ett sätt att komma runt de farhågor som Hertil talar om men samtidigt ge djurägarna möjligheten att lämna ett minne om de så önskar.

Ytterligare ett alternativ är att tillåta väldigt små stenar med enkla inskriptioner som kan placeras på den gemensamma utsmyckningsplatsen. Jag tror att detta kan vara att föredra för att uppfylla kraven från brukarna och samtidigt hålla nere arbetet med administration som minnesplattorna medför.

Material och utrustning – Skyltar med ordningsregler sätts inte upp vid minneslundar för människor men ofta för djur. Detta kan jag förstå, eftersom den här platsen inte är som den för människor, allmänheten har troligtvis inte samma respekt här och det är viktigt att platsen inte missbrukas. Men sätter man upp en skylt bör den inte vara det första man ser när man kommer till platsen. Regler och förordningar är inte det man vill tänka på när man kommer hit som sörjande. Respekt för dem som har sina djur här måste visas, skylten kan sättas upp lite i skymundan, alternativt få en utformning som inte stör. På flera ställen har man anslagstavlor i anslutning till minneslundar. Här kan man sätta upp information om föreningen som sköter platsen,

ordningsregler och annan information på ett bra sätt som inte stör de sörjande.

Sittplatser verkar inte lika viktigt för djurägarna men eftersom många besökare är äldre bör dock sittplats alltid finnas, framför allt på de platser där man inte har minnesstenar eller egna planteringar. Gångvägen måste även vara av god tillgänglighet och leda till såväl minneslunden som själva utsmyckningsområdet.

Utsmyckning – Att placera konst i en minneslund för sällskapsdjur kan vara bra, speciellt om det föreställer ett djur. Konstverket får då också en förklarande roll över vad som sker på platsen. Problemet är dock att ekonomin troligtvis inte tillåter detta. Det vanligaste är att man istället använder ett stenblock eller ett speciellt träd som får fungera som blickfång i kombination med en plats för privat utsmyckning med blommor och ljus. Jag tycker att den här platsen är mycket viktig eftersom det är här man lämnar sina gåvor till den bortgångne och att särskild omsorg bör tas när man gestaltar.

Vegetation – Även för sällskapsdjurens minneslundar bör det naturlika eftersträvas, djurens ursprung är i naturen och många vill återföra dem dit när de gått bort. De ekonomiska aspekterna är också att tänka på. En naturlig plats har ofta lägre skötselintensitet och driftskostnader. Att naturen har en lugnande inverkan på den som sörjer kan man bara se som positivt och arbeta efter.

Upplevelser – Jag upplever att de känslor som Berglunds intervjuade talar om är de samma som djurägare i sorg vill känna på platsen. Det jag fått veta genom mina samtal har främst pekat på att platsen ska kännas omhändertagen och att den ska vara värdig. Det är viktigt att minnas den avlidne på ett positivt sätt.

Alla människor upplever platser på olika sätt. Det man som landskapsarkitekt kan tänka på är att vissa upplevelser är lika för många. Som att mörker och skugga inte ger lika mycket hopp

som sol och värme. Störningar som trafikbuller eller synen av vägar och bostäder gör det svårare att känna lugn och att uppnå en meditativ stämning. Skapas en bra rumslighet kan det ge både trygghet, avskildhet och en känsla av att det är ombonat.

Enskilda gravar lämnar större ansvar till de efterlevande. Om den sörjande blir för gammal, flyttar eller om sorgen klingar av blir det lätt så att gravens skötsel glöms bort och begravningsplatsen kan då bli ovårdad. Eftersom skötseln var viktig för många av de jag talat med tycker jag att man främst ska satsa på minneslundar men med personliga tillägg. Jag har sett, både vid platsbesök och på bilder, att man ibland lämnar mycket små stenar med egna inskriptioner i minneslunden. Detta tror jag inte någon är emot och det kan mycket väl fungera som en ersättning av gravsten.

Sorgearbete – Den som begravt någon är i djup sorg och det spelar ingen roll om det är en människa eller ett husdjur som avlidit, sorg är sorg och den avlidna är en familjemedlem. Men besökaren i minneslunden vill också minnas de goda tiderna, när man hade sin livskamrat med sig i livet. För att minnas behöver vi ofta stanna till en stund, sätta oss ner och ta en paus i nuet. Besöket i minneslunden är viktigt både för förståelsen av vad som skett och senare för att lindra sorgen. De känslor som uppkommer vid sorg kan ibland vara negativa som ilska och aggression. Jag tror att man ska komma ihåg dessa och tillåta dem. Ligger minneslunden i ett skogsområde och lite avskilt kan nog besökaren ge utlopp för dem utan att känna sig obekväma.

Minneslundarna för sällskapsdjur får ofta en avsides placering och på så sätt ges en naturlig promenad. Flera brukare talar om vikten av att göra något på platsen och att ha en minnessten eller liknade.

Sammanställning

Känslor är det viktiga i en minneslund. Det som särskiljer lunden från en park är att här ligger våra bortgångna, här vill vi stanna upp en stund och fundera eller minnas. Här vill vi inte ha picknick eller spela boll. Minneslunden ska vara värdig. En park ska vara snygg eller ha rätt innehåll för den aktivitet vi vill utföra där. En minneslund är en plats för stilla kontemplation, en plats där gestaltningen ska frammana något mer än bara estetik eller funktion.

Det en landskapsarkitekt bör tänka på vid gestaltning av en minneslund för sällskapsdjur är i första hand att:

- skapa en meditativ stämning då besökarna ofta är i sorg
- platsen måste upplevas som värdig, det kan den då det är välskött och då valda material åldras vackert
- tänka på markens utformning, eftersom askan efter de döda grävs ner eller sprids ut här är det extra viktigt antingen att man förstår var detta sker eller att man klargör att vissa ytor inte är till för att beträdas
- skapa ett centrum eller en blickpunkt på platsen samt plats för utsmyckning, eftersom inga egna gravar finns måste ytan där ljus eller blommor lämnas vara tillräckligt stor för detta ändamål
- skapa sikt/utsikt från platsen som gör att besökaren lättare kan öppna sitt medvetande och uppnå ett fridfullt sinnelag

- arbeta med tillgänglighet och sittplatser då många besökare är äldre
- göra det lätt att ta sig hit för att öka platsens möjlighet till användning, både med hjälp av skyltning, parkeringsplatser, tillgänglighet och närhet till kollektivtrafik
- en naturlig utformning ofta är att föredra framför en mer parklik karaktär
- skapa rumslighet som ger lugn och ro samt avskildhet och en känsla av att den här platsen är omhändertagen, rummet måste även kännas tryggt och bör därför inte slutas helt
- skyltning inte får störa, undviks genom att välja diskreta skyltar eller placera dem något avsides

En gammal ek kan med fördel användas som blickpunkt.

MINNESLUNDEN FÖR SÄLLSKAPSDJUR I FALUN

Gestaltningssprogram

Gestaltningssprogrammet är ett hjälpmedel för styrning av den arkitektoniska utformningen och används vanligen inom kommuner. Begreppet togs fram på 90-talet av Vägverket och då för vägars utformning men i dag finns gestaltningssprogram även till annat än vägar. Kommuner använder det ofta till bostadsområden eller för att få en sammanhållen utformning av exempelvis en stadsdel. Gestaltningssprogram upprättas oftast av en landskapsarkitekt i samarbete med beställaren. Genom programmet klargörs gemensamma ambitioner för detaljutförandet. Gestaltning handlar om att finna en helhetslösning som fungerar samtidigt som flera olika intressen blir tillgodosedda (Vägverket, 2009).

Ett gestaltningssprogram är till både för den som gestaltar och för beställaren. Om projektet skulle gå vidare till någon annan är gestaltningssprogrammet perfekt för att vidareförmedla idéer och tankar. I det här projektet finns ingen beställare men jag tänker mig Jürgen Janson och kommunen som mina beställare.

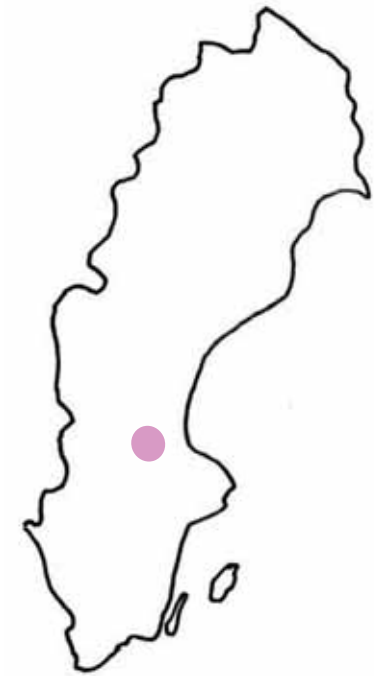
BAKGRUND

Minneslunden för sällskapsdjur har diskuterats i Falun sen 1985. Det var då Jürgen Janson, som driver smådjurskrematoriet Crema, först tog upp den här frågan med kommunen, men först två år senare startade uppdraget hos Stadsbyggnadskontoret. Det aktualiserades 1994 genom en utredning och 1996 tog man kontakt med Svenska kyrkan som är fastighetsägare

till den plats man funnit lämplig; mellan Skogskyrkogården och Hästbergs kyrkogård. Samma år ställde sig Kyrkogårds- och fastighetsnämnden positiv till förslaget och 1999 gick ärendet till samråd. Kommunstyrelsen beslutade att anlägga minneslunden vilket gjordes året efter. Kommunfastigheter är de som har ansvaret på papper, men det är Crema som tar hand om den med hjälp av Kyrkogårdsförvaltningen (Björck, 1999).

I och med kommunens utredning kom man fram till en rad kriterier för en lämplig plats; viss avskildhet, trygghet för besökaren, ro och värdighet samt närhet till allmänna kommunikationsmedel. Handikappsanpassning var också nödvändigt då många av de besökande är äldre. I utredningen kom man fram till att minneslund är den typ av begravningsplats som passar bäst då det kräver minst mark och lite administration. Enskilda gravar är utrymmeskrävande dels för att platsen upplåts i flera år, dels för att det behövs ett gångsystem för att nå fram till alla gravar. Man anser dock att de flesta djurägare skulle vilja ha en enskild grav att gå till men att det viktigaste är att man snabbt åstadkommer en begravningsplats och valde därför en minneslund. Det har varit problem för de djurägare som inte har egen tomt där de kan begrava sina djur eller som tror de kommer att flytta och därför inte vill gräva ner sina djur. På kyrkogården har vaktmästarna även funnit rester av djur som människor försökt gräva ner där på eget bevåg (Björck, 1999).

Avsikten var att platsen skulle ha en naturlig karaktär för att på så sätt få små skötselbehov. Det som lades till vid etableringen år 2000 var en ny gångväg som är anpassad för rollator, en parkbänk sommartid, en skylt med ordningsregler och en med hänvisning vid infarten samt en markerad plats för ljus och blommor.

Faluns placering i Sverige.

LOKALISERING

Falu stad

Falun är residensstad i Dalarnas län och i kommunen bor cirka 55 000. Faluns centrum angränsar till Falu Gruva i väster, sjön Runn i söder och i öst av Lugnets naturreservat. Minneslunden ligger mellan centrum och Lugnets naturreservat.

Omgivning

Minneslunden för sällskapsdjur är en del inom ett större begravningsområde. Utanför detta går en trafikled och bortom den finns sporthallar, Högskolan Dalarna och Lugnetgymnasiet. Närmast minneslunden ligger Hästbergs kyrkogård i norr och Skogskyrkogården i söder. Minneslunden avgränsas i väster av Stenmursvägen. Bredvid den finns ett skogsparti och bortom det ett bostadsområde.

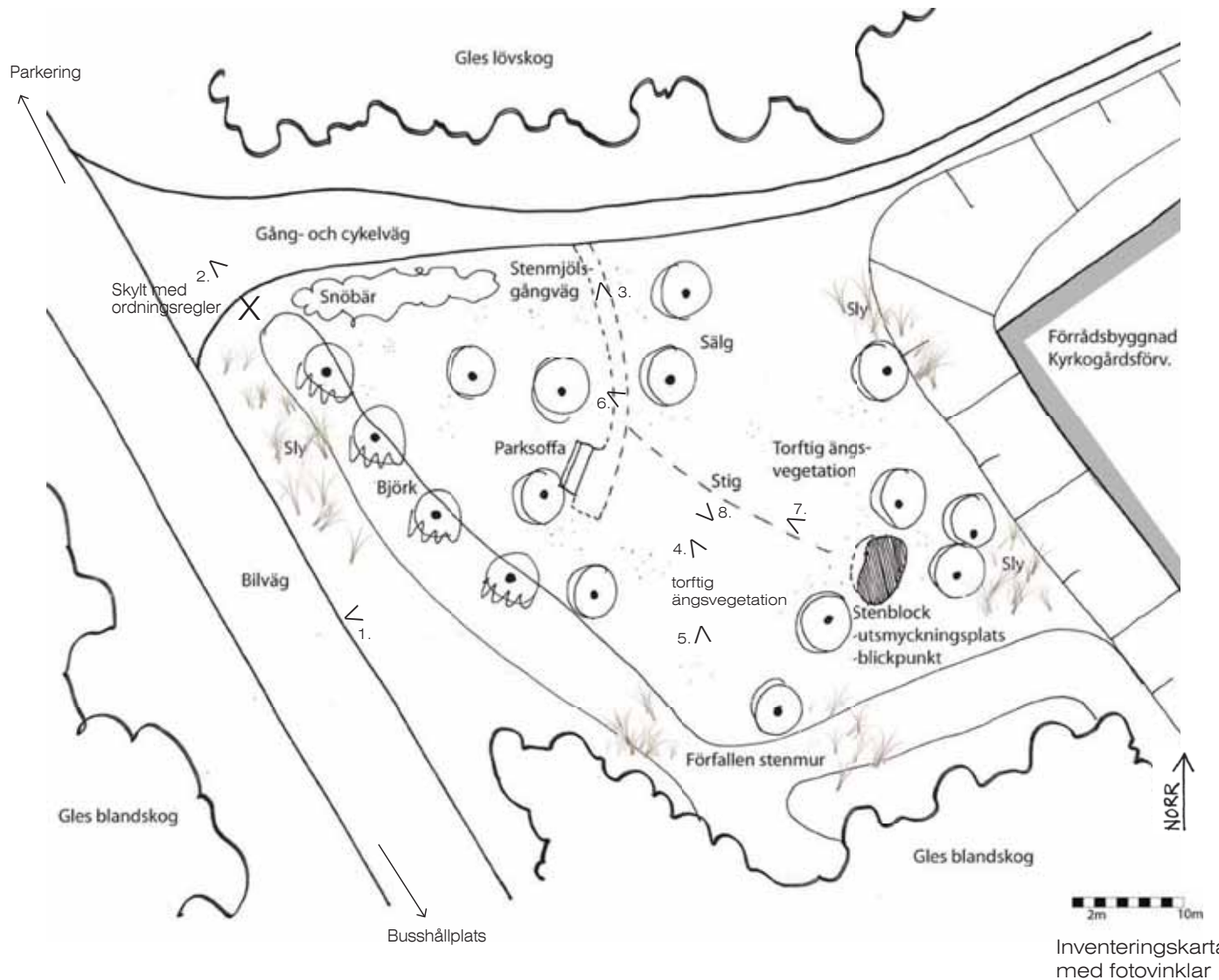
Platsen

Minneslunden ligger mellan Stenmursvägen och Kyrkogårdsförvaltningens byggnader. Parkering finns cirka 50 meter bort och till busshållplatsen är det ungefär 150 meter.

INVENTERING

Marken består av äldre odlingsmark med mossor, gräs och halvstora sälgar och björkar. I söder och väster inringas platsen av en förfallen stenmur och i öster av en förrådsbyggnad. Norr om området finns en gångväg och på andra sidan den ett parti med gles lövbestånd.

- Area cirka 500m²
- Aska efter ett 100-tal djur
- 40–50 lyktor tända på allhelgona
- Cirka 150 meter till busshållplats
- 50 meter till parkeringsplats
- Vägs skylt samt informationsskylt
- Gång av stenmjöl
- Askan sprids ut över hela platsen där det är möjligt
- Skötselgraden är minimal
- Parksoffa i trä

Naturen i omgivningen.

Foto1: Minneslunden sedd från vägen, en del av den gamla stenmuren syns i förgrunden.

Foto 2: Otydligt var entrén ligger. En upptrampad stig finns vid skylten men själva entrén ligger bortom buskarna.

Hänvisningsskylt ute vid större väg.

Foto 3: Gångvägen in till minneslunden.

Foto 4: Den gamla överväxta stenmuren i kombination med omkringliggande skogspartier ger viss rumslighet.

Foto 5: Södra hörnet skuggas av den omkringliggande blandskogen.

Foto 6: Minneslunden sedd på våren. Rummet är öppet både mot fasaden och mot gc-vägen som går bakom fotografen.

Foto 7: Utsmykningsplatsen består av ett större stenblock som vilar på några mindre.

Foto 8: Rummet är öppet ut mot gc-vägen. I bakgrunden syns stenmuren runt Håstbergs kyrkogård.

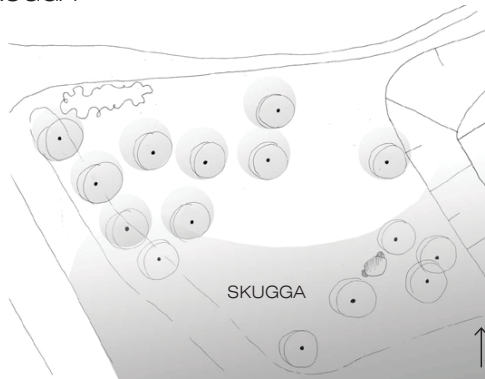

Parkeringen ligger cirka 50 meter från minneslunden längs Stenmursvägen. Här finns både soptunna och vatten. Foto: Simon Asp

Utsmykningsplatsen är torftigt markerad.

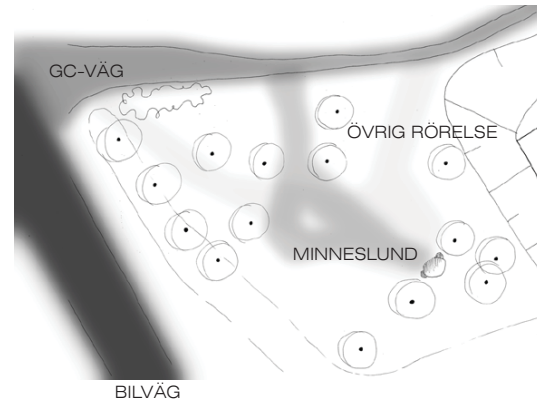
SKUGGA

Skugga

Skogspartiet i söder om minneslunden ligger på en liten höjd och ger därför relativt mycket skugga till området. Skogen består av flera höga tallar och en del lövinslag. Sälarna och björkarna inom minneslunden skuggar även platsen.

RÖRELSEMÖNSTER

Rörelsemönster

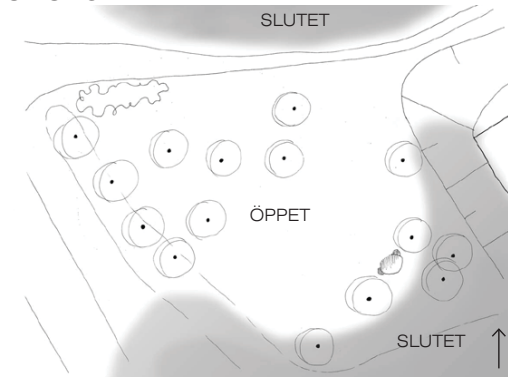
Bilvägen går endast in på kyrkogårdsområdet och därför är trafiken rätt lugn. Det är många som går och cyklar på vägen.

GC-vägen är del i ett större nät men just den här sträckan utnyttjas endast sparsamt.

Minneslunden, besökarna använder främst den anlagda stigen och en upptrampad stig fram till själva smyckningsplatsen.

Övrig rörelse, en viss rörelse in i och inom minneslunden.

RUMSLIGHET

Rumslighet

Minneslunden har en viss rumslighet i och med omkringliggande skogspartier och den förfallna stenmuren. Träden i sig ger ingen speciell rumslighet i dag. I kombination med ytterligare ett växtskikt bör de kunna ge rumslighet.

Min upplevelse av platsen

Platsen har stor potential i och med den gamla stenmuren som inringar en del av området, läget i staden och den befintliga växtligheten. Med en del förbättringar kan det här bli en attraktiv plats både för begravningsändamål och för andra besökare.

SAMTAL

Margareta Björck från Stadsbyggnadskontoret var med och tog fram utredningen om minneslunden för sällskapsdjur. Hon säger att kommunen inte hade någon del i utformningen när platsen blev till. Stadsbyggnadskontoret fann platsen och lämnade sen vidare ärendet till Kommunfastigheter som gav det till Crema. Kyrkogårdsförvaltningen gjorde en enkel skiss över den nya gångvägen, skyltens placering och var de nya buskarna skulle planteras.¹⁵ Dagens utformning är densamma som vid anläggandet. Jürgen Janson har själv sett till att en större och tre mindre stenar fraktats dit. Dessa fungerar som utsmykningsplats och blickpunkt. Janson säger att om han hittar små minnesstenar vid smykningsplatsen så låter han dem ligga kvar medan andra större objekt avlägsnas.¹⁶

Ett av problemen med minneslunden är, enligt en djurägare jag talat med, att det inte finns någon sol. Han tyckte att en minneslund ska kännas varm och att man ska se solen. Han ville också ha möjligheten att närvara vid begravningen av sina djur och markera platsen med en sten eller liknande.

En kvinna påtalade att fasaden verkligen stör intrycket av att man befinner sig i en glänta i skogen och att den ger stenen en trist bakgrund. Tidigare växte det sly där som gjorde att man slapp se huset men tyvärr har de nu tagit bort det. Hon tyckte även att ingången till minneslunden var otydlig vilket var synd eftersom man borde känna sig välkommen när man kommer dit.

Det som även påpekats är att platsen känns för anonym och inte tillräckligt omhändertagen. Sommartid finns visserligen bänken där men den öppna ytan fram till stenen är beväxt med högt gräs och ogräs.

Fasaden är mycket påträngande sen slyet togs bort.

Slyet skapade tidigare ett visuellt skydd.
Foto: Jürgen Janson

Den friväxande ången består till största delen av ogräs.
Foto: Jürgen Janson

En stor del av dagen är platsen skuggig.

Skyttar är smutsiga och påtalar ordningsregler.

¹⁵ Margareta Björck, planarkitekt Falu Kommun, samtal den 21 februari 2011.

¹⁶ Jürgen Janson, ägare Crema i Falun AB, samtal den 18 februari 2011.

ANALYS

Styrkor

Utblickar bortom smyckningsplatsen

- Nära till parkeringsplats
- Nära till kommunal trafik
- Skyddat som begravningsplats i detaljplanen
- Nära bilväg och GC = säkert när många människor rör sig i området
- Gammal stenmur, ger viss rumslighet och trygghet
- Har en blickpunkt/utsmyckningsplats
- Lummigt sommartid
- Sittplats sommartid
- Värdefull omgivning (kyrkgårdsmark)
- Lätt att utföra flera besök samtidigt på grund av närhet till kyrkogård
- Tidig grönska av björk och sälg
- Belysning på intilliggande väg
- Bebodda fågelholkar

Gammal stenmur ger viss rumslighet

Svagheter

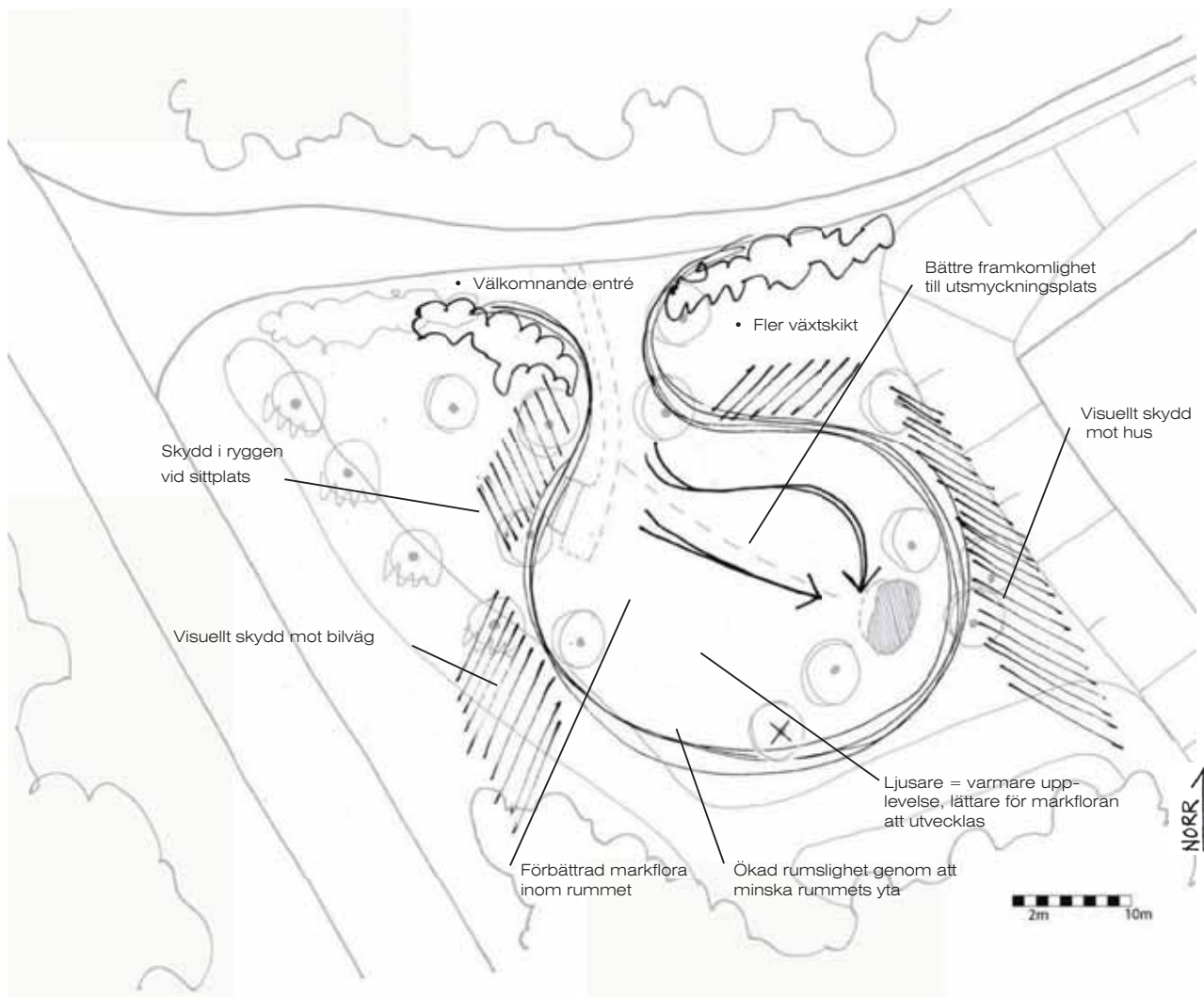

Fasad stör rummet

- Svag rumslighet
- Nära bilväg vilket ger störande ljud
- Platsen är solfattig
- Ingen handikappanpassad väg till utsmyckningsplatsen
- Fasad i synfältet bakom blickpunkten
- Avskalat vintertid
- Svårframkomligt och saknar sittplats vintertid
- Ingen tydlig entré
- Ensartad markflora
- Stenigt = ojämn växtlighet och svårt med nedsättning av aska
- Svårt att göra stora markförändringar på grund av nedsättning av aska
- Saknar mellanskikt då det framförallt finns träd och markvegetation
- Smutsig skylt med ordningsregler

Svårframkomligt vintertid

ÅTGÄRDER

En bra minneslund är en plats som har utblickar och som är ostörd. Eftersom mitt uppdrag utgår ifrån en befintlig situation har jag inte kunnat välja plats utan genom gestaltningen har istället störningsmoment minimeras. Jag har valt att i övrigt fokusera på tre punkter utifrån föregående kapitel: Gestaltning, växtlighet och detaljer.

Den naturlika karaktären behålls men platsen ges samtidigt ett mer omhändertaget intryck. Platsen ska ges ett visuellt skydd från störningar i omgivningen och ges en starkare rumskänsla. Det ska synas att det inte bara är en glänta i skogen utan att det händer något speciellt här. Det som måste åtgärdas är:

- Visuellt skydd mot hus och bilväg
- Ökad rumslighet, minska rummets yta
- Sittmöjlighet året om
- Skydd i ryggen vid sittplats
- Bättre framkomlighet till utsmykningsplats
- Ljusare = varmare upplevelse
- Välkomnande entré
- Fler växtskikt
- Förbättrad markflora inom rummet
- Rikare djurliv genom fågelholkar och naturliga boplatser

ÖVERGRIPANDE IDÉER

Gestaltning

Rumslighet – rummet är i dag för öppet för att man ska känna att man kliver in på en plats. Med några visuella skydd kan ökad rumskänsla och trygghet skapas. Viktigt att rummet inte stängs helt, man måste se ut.

Visuella skydd – dessa kan bestå av växtmaterial eller stenmur. Stenmurar finns i omgivningen och skulle knyta an på ett bra sätt. Väljs istället växtmaterial bör detta vara ljust och luftigt. Bakom utsmykningsplatsen bör dock möjlighet att se himlen finnas då detta är positivt och ger tankar om evighet och hopp om framtiden.

Entré – bör markeras starkare och ha ett mer välkomnande intryck.

Växtlighet

Förbättrad markflora – plantera in fler arter och gärna sådana som lockar insekter som fjärilar och humlor. Nya växter måste tåla skugga och konkurrens.

Låga buskar – utöka buskaget vid entrén för att göra den mer välkomnande. Befintliga buskar (snöbär) har giftiga bär och är i dåligt skick, därför bör dessa ersättas med samma typ som vid entrén (måbär).

Höga buskar – skapa ett mellanskikt mellan de höga träden och markfloran, gärna i kombination med lägre buskar då detta kan fungera som visuellt skydd.

Perenner – plantering av perenner bakom/runt utsmykningsplatsen för att ge denna ytterligare estetisk kvalitet.

Gallring – någon enstaka sälj bör tas ned för att öka ljusinsläppet.

Detaljer

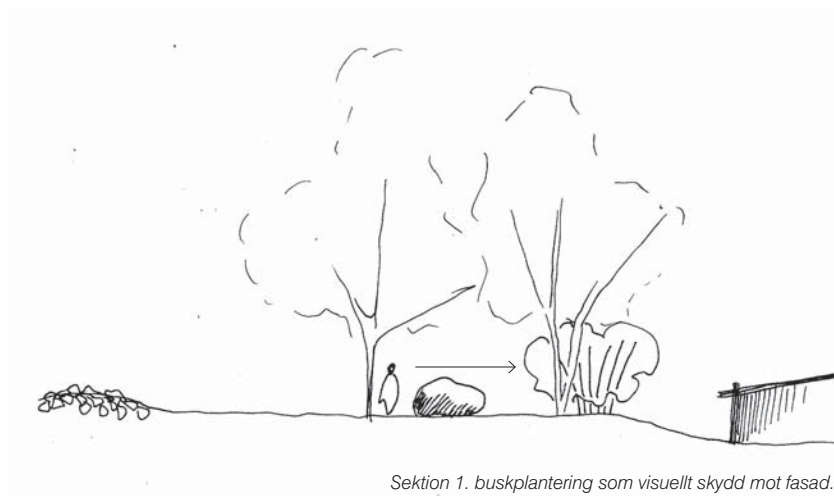
Gångväg – det saknas en riktig gångväg fram till utsmykningsplatsen, en ny bör anläggas i samma material som den befintliga.

Skyltar – bör rengöras oftare. Skylten med ordningsregler bör flyttas eller göras om för att inte vara störande. Ordningsregler kan sitta på anslagstavla eller med en underordnad placering.

Sittplats – sittmöjlighet finns endast sommartid och då endast en bänk. En till parksoffa i annan riktning ger ett annat blickfång/synvinkel och kan placeras i bättre solläge.

Utsmykningsplats – området framför och runt stenarna borde göras större och tydligare. Borde även vara lättare att placera blommor/ljus vintertid.

Fågelholkar – sätta upp fler och eventuellt ett fågelbord vintertid.

Gestaltungs- förslag

Till min hjälp har jag använt gestaltungsprogrammet samt två förslag över djurminneslundar som gjorts av Anna Gillström på Tengbom och av Karin Frejd för Borlänge Energi. Förslagen har jag använt för att ta reda på ungefär vilken ekonomi som är realistisk och vilka lösningar som kan passa en djurminneslund. Jag har även fört samtal om gestaltning av den här typen av platser med landskapsarkitekterna Inger Berglund och Anna Gillström.

Det här är ett gestaltungsförslag över hur minneslunden kan förbättras. Jag har jobbat med att försöka lösa de önskade åtgärderna på ett realistiskt sätt som är estetiskt tilltalande.

Tidig morgondimma i skogen. Foto: Fredrik Asp

KONCEPT

Den sista delen i kapitlet *Minneslundar för djur* handlar om upplevelserna vid sorg och detta har påverkat mig vid val av koncept. Jag tolkade det som att mystik och natur är viktigt och har därför arbetat utifrån konceptet *skoglig sagonatt*. Jag ville med detta få fram en uråldrig känsla och det gåtfulla i sagor och sommarnatt. Skoglig sagonatt har varit ett arbetsbegrepp som hjälpt mig att välja framförallt växtlighet. Jag sökte efter skira blommor som skulle ge en känsla av lätt dimma samt en i övrigt lummig och grön karaktär till platsen. Vitt syns på ett vackert sätt mot det gröna och upplevs ofta som rent och andligt. I sagorna finns ofta djur som talar och som är likställda människorna och jag tyckte det passade väldigt bra för gestaltningen av en minneslund för djur. Bilderna på den här sidan har jag valt för att förklara mina tankar kring konceptet och hur jag tänker mig det.

Pojken och trollen, illustration av John Bauer.

Tomtebobarna, illustration av Elsa Beskow.

Mossiga stenar ger en känsla av sagans värld och tankarna går lätt till till illustrationer av John Bauer.

SKISSPROCESS

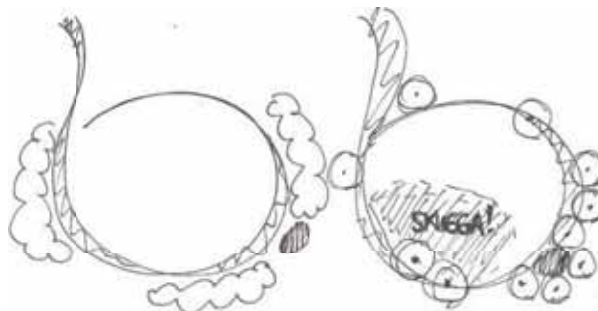
Genom att skissa på flera olika idéer för varje åtgärd och sedan kombinera dessa till en helhet har jag kommit fram till mitt slutgiltiga förslag.

Mitt samtal med Inger Berglund om hennes bok, gestaltning och djurminneslundar bekräftade vissa av mina tankar kring detta och har hjälpt mig i arbetet med det här förslaget.

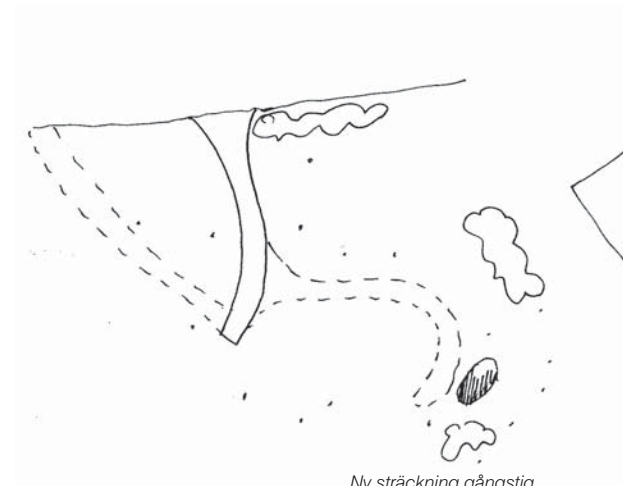
När jag började skissa utgick jag från gestaltungs-programmet och mitt koncept. Jag sökte framförallt växtlighet till de visuella skydden och till utsmykningsplatsen och eftersom platsen är skuggig valde jag relativt skuggtåliga växter.

På följande sidor finns ett axplock av mina skisser och tankar under processen.

Till höger visas skisser på rumslighet och hur den ska skapas och hanteras. Jag funderade på vilken sorts visuella skydd som behövdes. Jag bestämde mig för att ta bort två träd då det skulle ge sol vilket jag tyckte var viktigare än deras rumsskapande effekt. Dessa hjälpte visserligen till att definiera det rundade rummet men de gav också mycket skugga. Jag kom även fram till att en gångväg som går i cirkel runt rummet ramar in platsen på ett bra sätt. Med den här lösningen får besökaren som träder in i rummet en siktlinje in mot den frivuxna ängen i stället för längs en gångväg. Den nya gångvägen kan erbjuda en bra plats för ytterligare en sittplats i solläge.

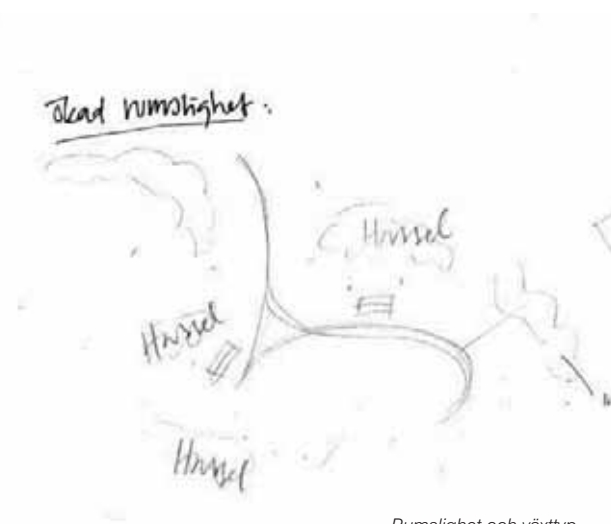
Undersökning av rumslighet och skuggeffekter.

Ny sträckning gångstig.

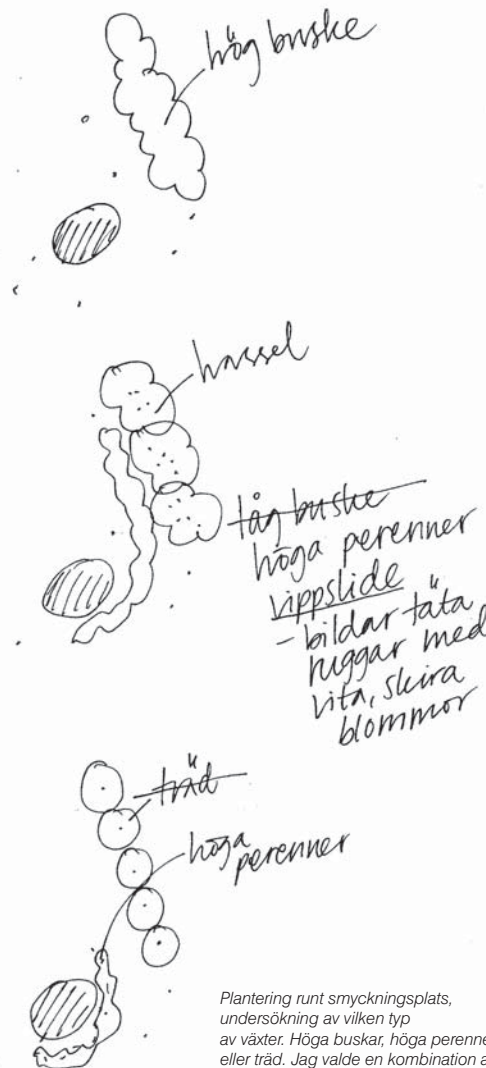
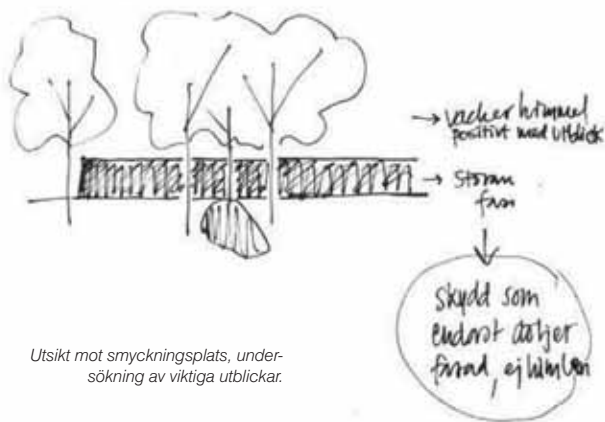

Undersökning av alternativ för stig till smyckningsplatsen.

Rumslighet och växttyp.

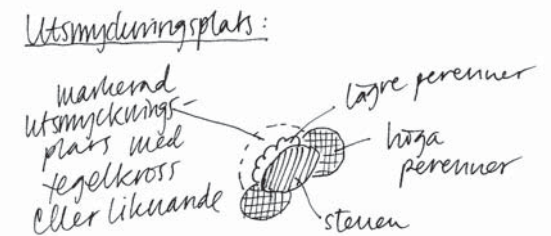
På den här sidan visas skisser över utsmykningsplatsen. Jag försökte skapa ett skydd bakom stenen som både visar på årstidsväxlingarna och som tillåter utblickar mot himlen. Att inte skapa helt slutna visuella skydd är ett val som bygger på tankar kring trygghet. Ett stängt rum kan snarare kännas otrysgt än lugnande. Eftersom det redan finns brukare av platsen har jag av hänsyn till dem valt att låta stenen stå kvar. Jag kan dock tycka att den kunde haft en annan placering men det är inte ett alternativ att flytta den. Framför och runt stenen tyckte jag det behövdes en sammanhållen plantering vars värde kunde bestå under en stor del av året. Genom att definiera och höja upp platsen för smyckning tydliggörs den. Det slutgiltiga växtförslaget blev en kombination av högre och lägre buskar samt perenner.

Plantering runt smykningsplats, undersökning av vilken typ av växter. Höga buskar, höga perenner eller träd. Jag valde en kombination av höga buskar och höga perenner.

Plantering eller inte? Jag valde att anlägga perenner närmast stenen.

Tankar kring utsmykningsplatsens utformning.

Four hand-drawn landscape cross-sections, labeled 1, 2, 3, and 4, illustrating different spatial arrangements of trees and buildings. Each section shows a horizontal ground line with various elements above and below it.

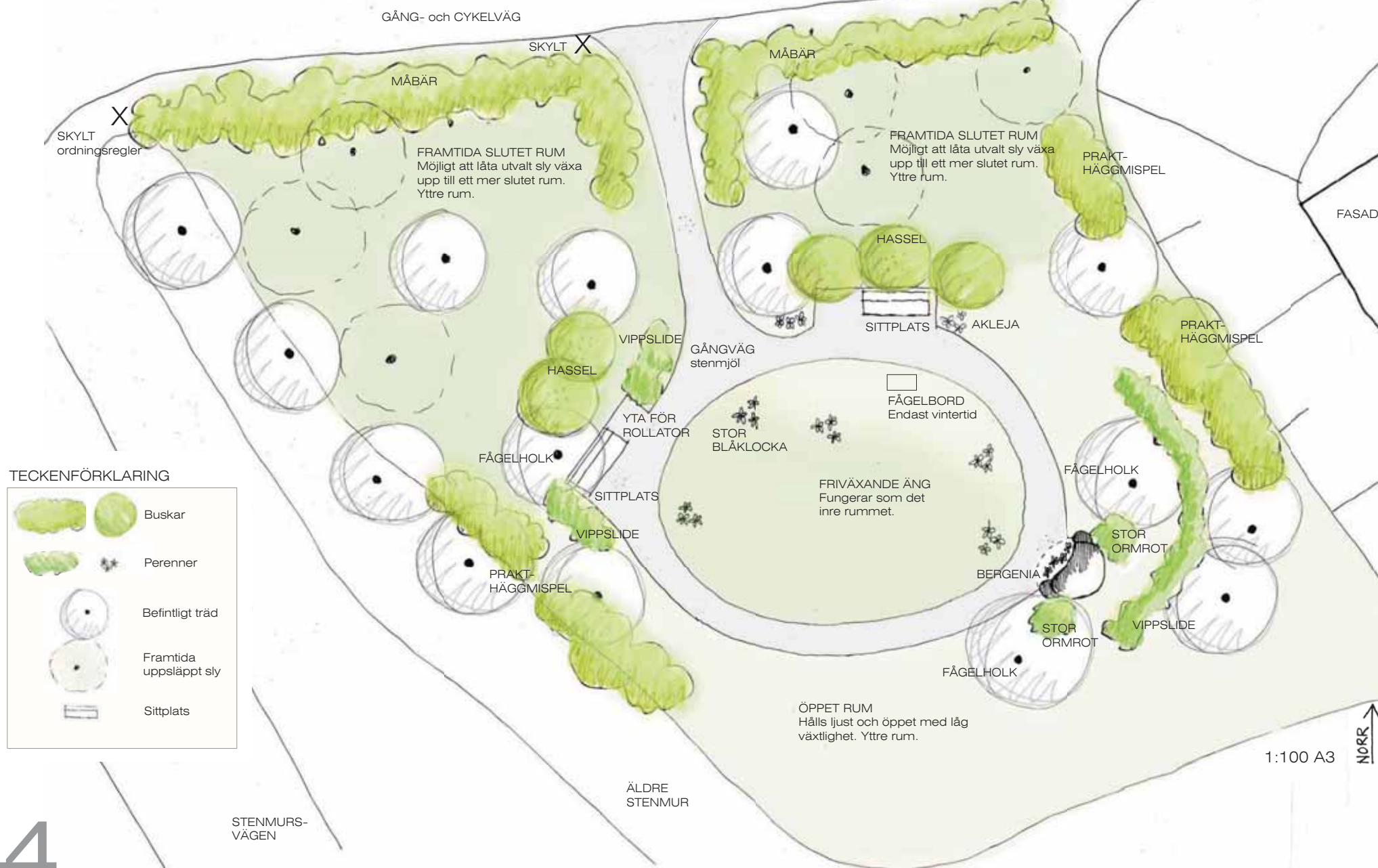
- Section 1:** Shows a building on the right, a small tree in the middle, and a larger tree on the left. A road or path is indicated by a line with arrows pointing towards the center.
- Section 2:** Shows a building on the right, a small tree in the middle, and a larger tree on the left. A road or path is indicated by a line with arrows pointing towards the center.
- Section 3:** Shows a building on the right, a small tree in the middle, and a larger tree on the left. A road or path is indicated by a line with arrows pointing towards the center.
- Section 4:** Shows a building on the right, a small tree in the middle, and a larger tree on the left. A road or path is indicated by a line with arrows pointing towards the center.

[illegible]

- Synagoge im Talhofst.
- Thron der Königin Esther
hat hier antike Placierung
höcker - fällig, muss neben
katholischer Synagoge oder
Kirche sein. Westmauer
Synagoge stark über rd
katholischer Kirche
[ist dort immer 14 Stufen]
- Hauptzugang hat beide Seiten
Synagoge
- Ansonsten für Besucher für die
betreten. Im historischen Kandel

- Visuellt skydd mot fastighet: prakhäggmispel + höga perenner.
- Visuellt skydd mot bilväg: högre buske/buskar.
- Ökad rumslighet: buskskikt på utvalda ställen, ta ner sälj.
- Bättre framkomlighet till stenen: tillgänglighetsanpassad gångväg.
- Skydd i ryggen vid sittplats: hassel.
- Förbättrad markflora: plantera in stor blå klocka som sprider sig lätt och eventuell annan perenn.
- Välkomnande entré: förtydliga entrén med flera låga buskar.
- Ljusare: ta ner träd.
- Fler växtskikt: höga och låga buskar + höga perenner.
- Utsmykningsplats: tydliggöra den samt en större plantering med perenner.

ILLUSTRATIONSPLAN

FÖRSLAG

Minneslundens nya utformning bygger på en ökad rumslighet som samtidigt ger visuella skydd mot störande inslag. Entrén har förtydligats och välkomnar nu besökaren till platsen. En cirkelformad, ordentlig gångväg ramar in ängen och leder fram till utsmykningsplatsen som också den har förbättrats och utvecklats.

Detaljer

Den befintliga skylten vid ingången har delats upp, *Ordningsregler* behålls på platsen och *Minneslund för sällskapsdjur* flyttas till sidan av nya entrén. Detta för att ge ordningsreglerna en underordnad betydelse.

Entrén får en mjuk trattform av nyplanterade buskar som leder förbipasserandes blickar in i rummet där man ser att det öppnar upp sig igen. Måbärsbuskar ersätter de befintliga snöbärsbuskarna, dels för att de gamla inte mår så bra men också för att snöbär är giftiga. Måbär är härdigt och växer snabbt samt ger en frisk grön färg. Det nya buskaget går hela vägen ut mot den gamla stenmuren för att förtydliga var den riktiga entrén ligger.

En ny gångväg går i en cirkel runt ängen framför stenen och längs den placeras ytterligare en bänk framför tre nya hasselbuskar. Den nya bänken får en något annorlunda utblick, bättre solläge och besökaren kommer närmare stenen. Bredvid bänkarna skapas plats för rollator eller rullstol och den nya sträckningen av vägen leder runt ängen. Framför smykningsplatsen finns extra utrymme, i övrigt är gångvägen en meter bred och den är gjord i stenmjöl.

Högre buskar planteras längs bilvägen, bakom sittplatserna och längs fasaden. Dessa skapar skydd och stoppar visuella störningar. Buskarna mot vägen och huset blommar i vitt på försommaren och får senare en framträdande höstfärg.

Genom att låta utvalt sly växa upp kan slutna ytor skapas på sikt. Kontrasten mellan öppet – slutet passar platsen och konceptet väl. I skogen är det vanligt med gläntor som öppnar upp sig och det ger ett positivt intryck. Inom det slutna rummet kan hundrastning ske och alternativa sittplatser i form av exempelvis stockar kan finnas.

Minneslundens delas upp i ett inre rum och tre yttre rum. I det inre är skötseln något högre och ängsvegetationen förädlas successivt. De yttre rummen har en lägre skötselgrad och består av ett öppet rum och två rum som i framtiden sluts allt mer. Nedgrävningen av aska föreslås främst till de yttre rummen.

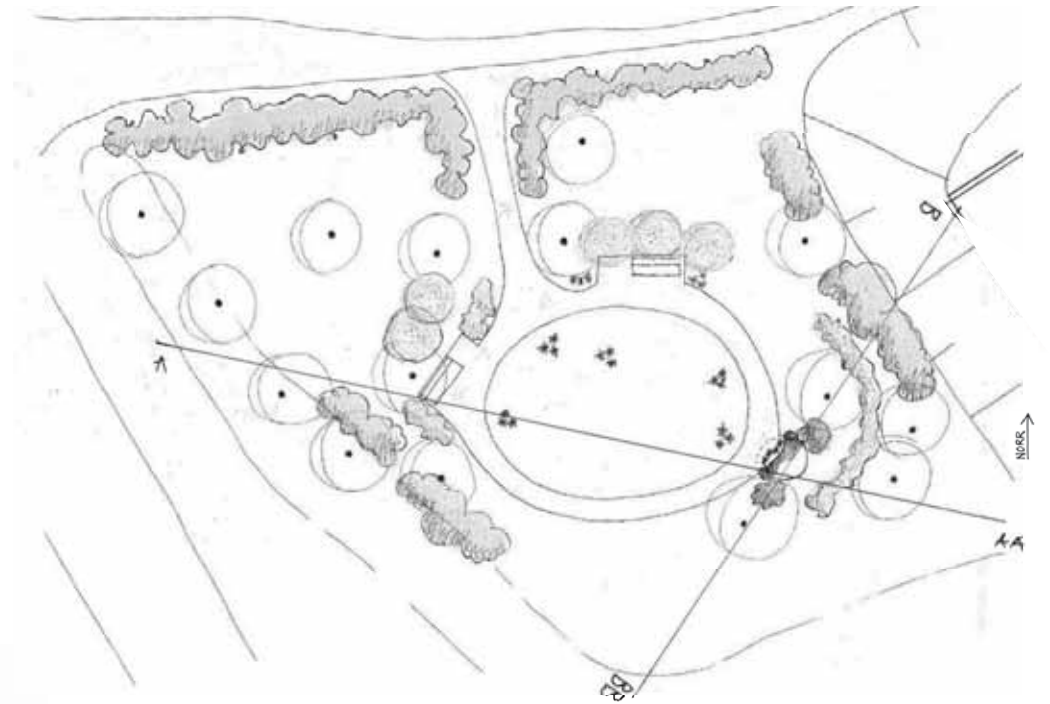
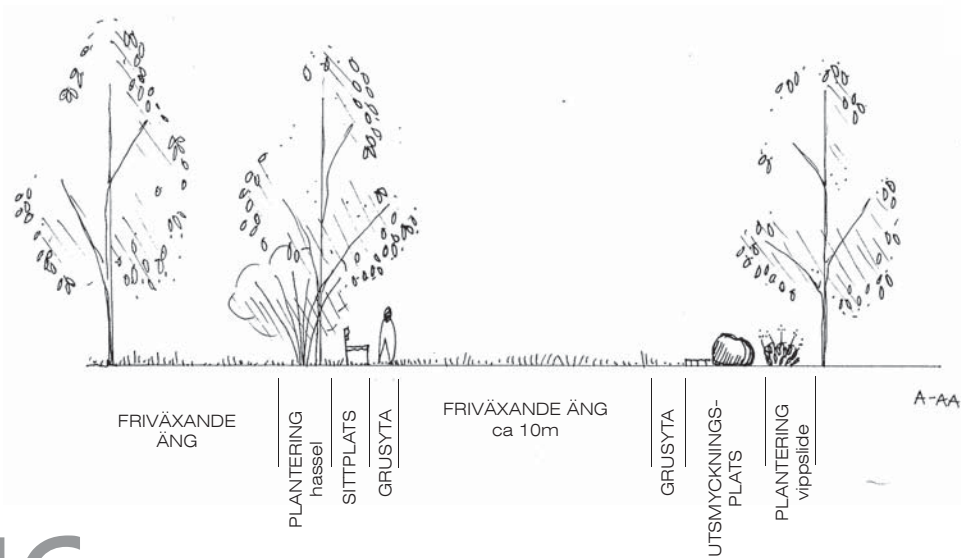
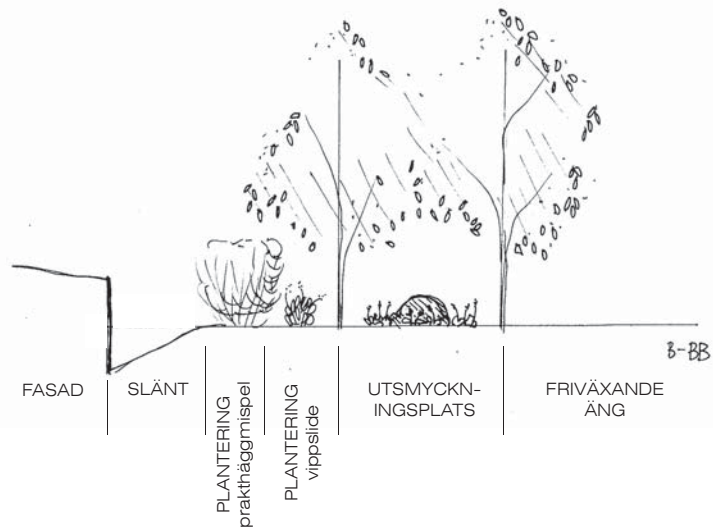
Hasselbuskar planteras in som visuella skydd men även för att de är lämpliga som skydd för småfåglar. Fler fågelholkar föreslås samt en plats för ett fågelbord vintertid.

Utsmykningsplatsen blir större för att ge plats åt personliga minnesstenar och den får en rundad form, höjs upp lite, beströvs med naturgrus och avgränsas med gatstenar. En plantering med perenner ordnas längst in mot stenen samt på sidorna.

Förslag till ny utökad smykningsplats.

SEKTIONER

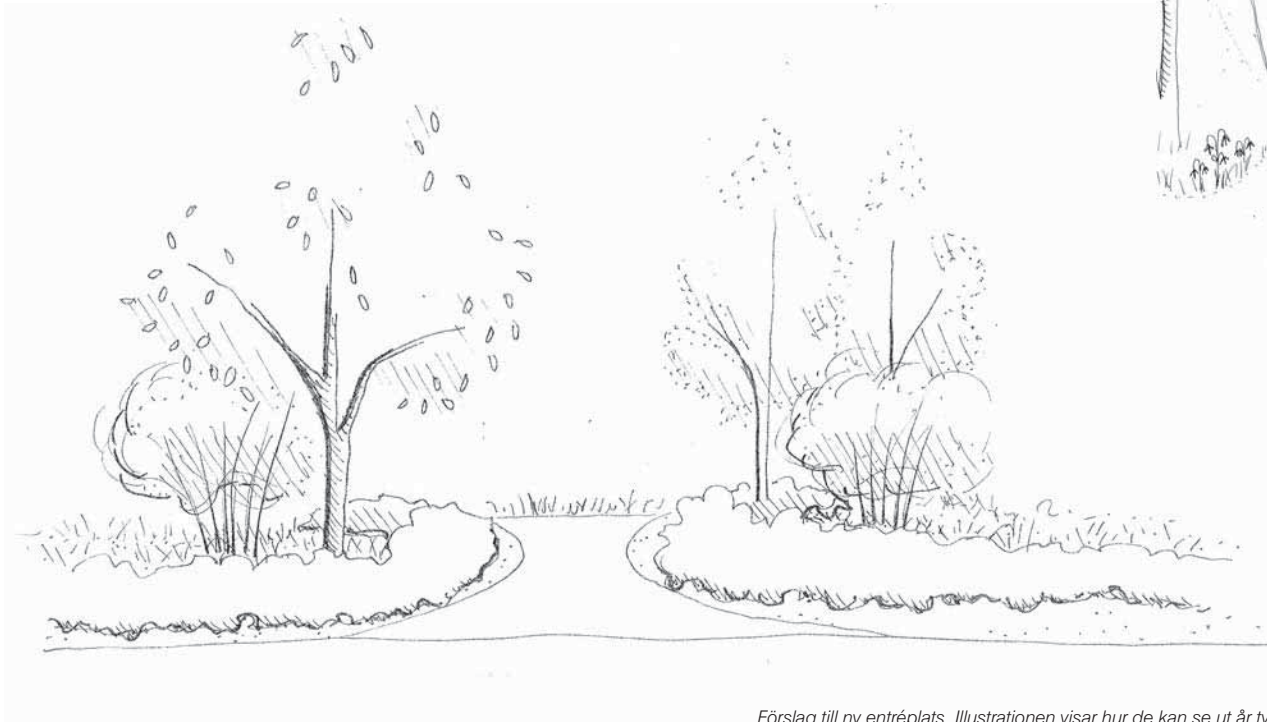

Sektioner och sektionshänvisningar. Skala 1:200 A3

Gångväg 1m bred.

Övriga åtgärder

- Nyetablerat måbär beskärs år 2 och därefter genomförs vanlig putsning varje år.
- Bevattning av nyetablerade buskar ska ske vid planteringstillfället och sen var 10:e dag säsongen ut.
- Rengöring av skyltar 1 gång/år.
- Se över eventuell påfyllnad av material i gångväg och utsmyckningsyta 1 gång/år.

Förslag till ny entréplats. Illustrationen visar hur de kan se ut år två då buskarna ännu ej växt färdigt. Slutgiltig höjd cirka en meter.

Förslag till ny sittplats i solläge.

VÄXTFÖRTECKNING

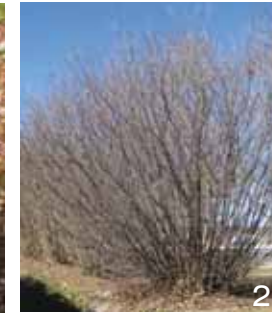
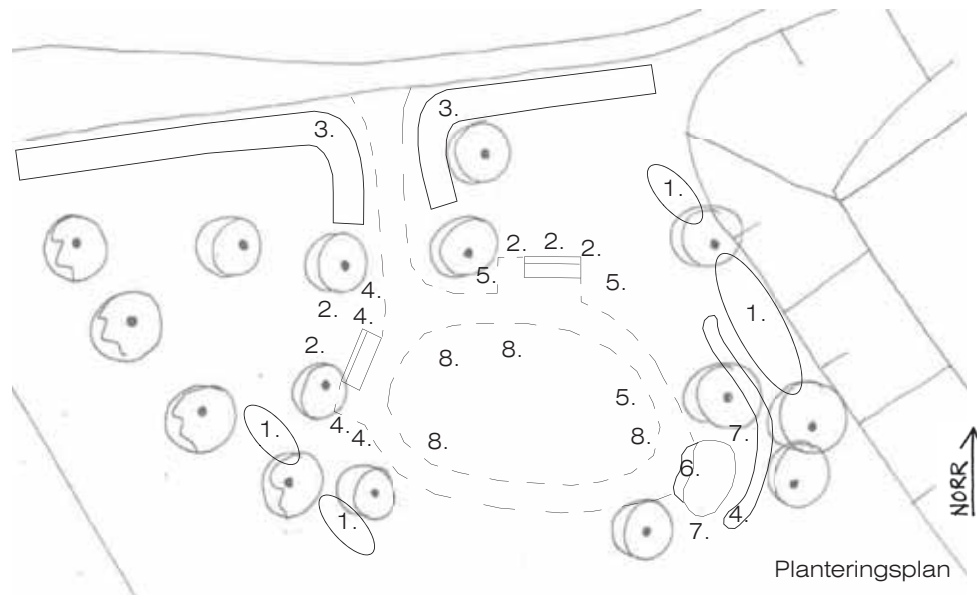

Foto: Ingegerd Carlsson, bild 8,
Bengt-Erik Larsson, bild 6&7,
Pia Rask, bild 4

Latinskt namn	Svenskt namn	Antal	Kvalitet	c/c	Beskrivning
BUSKAR:					
1. Amelanchier lamarckii	Prakthäggmispel	13	busk co 3,5 l	100	Anspråkslös, större buske, blommar vår
2. Corylus avellana	Hassel	3	busk 5 l	200	Stor, hög buske
3. Ribes alpinum 'Schmidt'	Måbär	70	häck	40	Anspråkslös, tål skugga
PERENNER:					
4. Aconogonum divaricatum	Vippslide	14	70-100cm hög	100	Vita skira blommor, hög, snabbväxande, skugga, juni-aug
5. Aquilegia 'Alba'	Akleja	12	50-80cm hög	30	Skira blommor, halvskugga, grp om 3, juni-juli
6. Bergenia cordifolia	Hjärtbergenia	5	40cm hög	30	Tålig, skugga&torrt, maj-juni
7. Bistorta major	Stor ormrot	4	50-80 cm hög	30	Ljusröda blommor i kolvar, skugga&torrt, juni-aug
8. Campanula persicifolia	Stor blåklocka	16	50-100cm hög	30	Blå blomma, sprider sig lätt, grp om 4, juli-aug

AVSLUTNING

Diskussion

Sven Hermelin sade en gång om människors minneslunder att *“Minneslunden bör vara den vackraste biten av begravningsplatsen. Då blir den accepterad”* (Klintborg Ahlklo, s.29, 2001). Det här var 1971 då minneslundarna både var ovanliga inslag på våra begravningsplatser och inte heller helt godtagna av allmänheten. Han menade att om de var den vackraste delen av kyrkogården så skulle de godkännas och användas som gravskick. Jag tror att detta i dag gäller för minneslundarna för våra sällskapsdjur då de behöver accepteras nu, gör vi dem vackrare uppskattas de och blir en del av samhället. Djurminneslundarna är inte en självklar del av dagens samhälle eftersom de flesta människor inte ens vet om att de existerar.

Nya minneslunder för sällskapsdjur behövs, men framförallt så behöver informationen om de befintliga förbättras. Det som har blivit tydligare ju längre jag arbetat med ämnet är just bristen på information. Det började med att jag själv hade mycket svårt att ta reda på var det fanns begravningsplatser för djur. Under arbetets gång har jag talat med olika personer om mitt examensarbete och vilket ämne jag har. De flesta har blivit förvånade men positiva när de fått reda på att det finns ett stort antal djurbegravningsplatser runt om i Sverige. Informationen hos kommunerna måste förbättras men även hos veterinärerna. Det är oftast dit man vänder sig som djurägare när ens djur är på väg att avlida eller har gjort det, skyltningen till platserna bör även förbättras.

Vikten av personliga avtryck har blivit allt tydligare för mig under arbetets gång. Från början var jag helt fast vid tanken på att det skulle vara en minneslund och att denna skulle följa de regler som finns för mänskliga minneslunder. Jag har ändrat mig när jag insett att personliga avtryck är det viktigaste för många. Detta har framkommit både i Berglunds bok, i Gröna Fakta

1/07 och genom de samtal och studiebesök jag har utfört. Jag tycker inte att man behöver ändra namn på minneslunder för djur, samma regler behöver inte gälla här och ordet *minneslund* klingar mycket vackert. Jag tycker alltså att vid nybildning av begravningsplatser för djur som inte är har gravar så kan det fortfarande kallas minneslund men att det ska finnas plats för minnesstenar eller minnesplattor.

Syftet med mitt examensarbete var att gestalta en minneslund för sällskapsdjur så att fler skulle vilja använda den. Jag har valt att ta reda på vilka känslor man som brukare vill att platsen ska förmedla och hur jag som gestaltare kan åstadkomma det.

Jag har haft en huvudfråga och tre underfrågor som har fungerat som vägledning under arbetets gång. Jag tar här upp och diskuterar varje underfråga för att avsluta med huvudfrågan.

Vad vill de sörjande känna när de besöker en minneslund för sällskapsdjur?

För att få svar på detta har jag läst litteratur och samtalat med djurägare. De jag talade med sa inte så mycket om känslor utan mer om hur platsen skulle vara, den fick gärna ligga i naturen och den skulle framförallt vara välskött. Det jag var mest förvånad över när det gäller samtalen är att de flesta tyckte att skötseln var bland det viktigaste. Jag hade förväntat mig att de skulle tycka att det estetiska var viktigt och vilka känslor platsen framkallade. Brukarna var överraskande praktiska och inte känslösamma som jag förväntat mig. Jag kom dock fram till några känslor: lugn, ro, värdigt, värme, avskildhet och glädje. Berglunds intervjuer visar att brukarna av minneslunder för människor även vill uppleva: evighet, sorg, frihet, mystik och trygghet (Berglund, 1994). Alla de här känslorna kan mycket väl framkallas i naturen och som Ottosson säger så är vikten av naturen och speciellt stenar och gamla träd väsentlig när man är inne i en depression (Ottosson, 2001).

På vilket sätt kan jag gestalta en plats som framkallar de eftersträvade känslorna?

Genom samtal med landskapsarkitekter, litteraturstudier och min egen skissprocess har jag kommit fram till hur man *kan* göra och framförallt på min valda plats. Det är en svår fråga och det handlar mycket om själva platsen. Detta säger både Berglund (1994) och Boverket m.fl. (1991) och det är också något jag själv har erfaren. Platsens förutsättningar sätter upp ramarna för hur mycket som måste förändras eller tillföras. Skillnaden gentemot minneslunder för människor är dock stor när det gäller den här frågan. Valet av plats är mycket viktig men när det gäller djur tycks detta inte prioriteras. Många av de minneslunder för djur som jag besökt har placerats intill hårt trafikerade vägar, detta skulle aldrig accepteras när det gäller människor och leder till andra lösningar än de som tagits upp av Berglund och Boverket. Detta i sig är nog inget problem utan något som vi landskapsarkitekter är vana vid. Jag tycker snarare att problemet är själva placeringen och varför det blir så här.

Det är viktigt att begravningsplatser innehåller en avskildhet som upplevs som trygg och som inte är tillstängd och med utblickar mot vackra naturföremål eller utsikt över landskapet. Platsen har förutsättningen att upplevas som meditativ om besökaren känner sig säker.

Gestaltning i natur är svårt. Bland andra påpekar Berglund att detta är bland det svåraste eftersom lite behöver tillföras och balansgången mellan enkelhet och kontroll är komplicerad. En naturlig utformning kan ge platsen den mystik och det lugn den behöver för att vara meditativ och värdig sin uppgift. (Berglund, 1994). Några brukare jag samtalat med påpekar att en minneslund för djur inte får upplevas som en trädgård men alla är eniga om att den samtidigt måste vara välskött. Detta kan verka motsägelsefullt men jag tror att det är mycket viktigt. Naturen i sig är vacker, levande och meditativ och därför är det väsentligt att

välja ett naturligt uttryck. Jag försökte finna ett sätt att gestalta som var finkänsligt men som gav platsen en känsla av att det var omhändertaget. Jag tror inte att det alltid behöver vara svårt men det är definitivt en utmaning.

Finns det några allmängiltiga definitioner för en bra minneslund?

Ja, det tycker jag. Efter litteraturstudier, studiebesök och samtal sammanställde jag en lista över sådant som är viktigt att tänka på när man gestaltar en minneslund för djur (se sid. 28).

Det går inte att alltid uppfylla alla dessa punkter och listan ska fungera som vägledning. I min egen gestaltning har jag till exempel minskat utsikten för att fasaden störde intrycket på ett negativt sätt. Jag har dock försökt att välja buskar som ger möjlighet för himlen att skymta över dem.

Vad saknar minneslunden i Falun och hur kan jag förbättra den?

Platsen största brister är den svaga rumsligheten, att en fasad och en bilväg stör det visuella intrycket, att entrén är diffus och att framkomligheten till utsmykningsplatsen är dålig samt att rummet är skuggigt. Jag har jobbat med att lösa de önskade åtgärderna på ett realistiskt sätt och estetiskt tilltalande sätt. Minneslundens nya utformning bygger på en ökad rumslighet som samtidigt ger visuella skydd mot störande inslag. Entrén har förtydligats och välkomnar nu besökaren till platsen. En cirkelformad, ordentlig gångväg ramar in den friväxande ängen och leder fram till utsmykningsplatsen som också den har förbättrats och utvecklats.

Det jag kunde gjort annorlunda är gångvägens dragning. Det skulle vara tydligare att låta den börja ute vid bilvägen. Skälet till att jag valde att låta den befintliga behållas var att det finns aska utspridd på flera ställen och för att det ger mindre arbete

om den är kvar. Jag kunde också valt ett rakt formspråk som är vanligt i kyrkogårdssammanhang istället för cirkelformat. Jag tycker dock att det är alldeles för statiskt och inte passar i naturen eller på platsen.

Reflektion

Att inhämta och använda kunskap

Under arbetets gång har jag inte bara funnit svar utan också fått nya funderingar kring min metod. Vad kunde jag ha gjort annorlunda? Kunde jag ha valt annan litteratur? Kunde jag ha fört fler och djupare samtal? Kunde jag ha valt andra platser för mina studiebesök?

Jag har använt litteratur som dominerats av minneslunder för människor. Det har därför inte alltid varit applicerbart för mig i mitt arbete men eftersom det handlar om människor som sörjer i bägge fallen har jag inte sett några större problem till vald litteratur. Det hade också varit intressant att läsa något med motsatta eller annorlunda tankar för att jämföra. Finns det någon som inte alls håller med Berglund och Boverket? Jag har inte funnit någon sådan litteratur, men antagligen så existerar den. Det som varit till stor hjälp var litteraturen om sorg, depression och naturens rehabiliterande förmåga. Detta var inte vad jag från början sökte men efterhand kom jag på att det var där jag skulle finna svar på mina funderingar. All litteratur jag har läst är svensk, dels för att jag tyckte det passade bäst då platsen för mitt gestaltungsförslag är i Sverige och dels för att jag hade problem att finna utländsk litteratur.

Jag ringde flera djurföreningar och kontaktade bekanta med djur, trots detta fann jag inte så många jag hade hoppats på. En hel del information fick jag från ansvariga för begravningsplatser.

Detta medför dock en viss skevhet: en ansvarig tolkar vad en brukare gör eller tycker och förmedlar det till mig och jag tolkar det den ansvarige säger. Felmarginalerna ökar på det här sättet och jag kan heller inte avgöra om den ansvarige talar om egna känslor och tankar eller om han/hon förmedlar det brukarna verkligen tycker och tänker. Det hade varit bättre om jag talat med fler brukare men jag fick svar på de frågor jag ställde på ett eller annat sätt. Den enda frågan jag ännu inte riktigt besvarat är hur länge och hur ofta man som brukare besöker en minneslund för djur.

Jag förväntade mig att finna fler som hade uttalat sig negativ om minneslunden i Falun. Hade jag gjort det hade mitt förslag kanske sett annorlunda ut, om till exempel någon sagt att det verkligen behövdes vatten, förbättrad belysning eller staket runt platsen. Min gestaltning bygger dock på kunskapsinventeringen så frågan är om jag ändrat mig när jag egentligen inte tror att det skulle vara det bästa för platsen?

För att hinna med att få ut så mycket som möjligt försökte jag besöka platserna tidigt i mitt arbete. Detta innebar att jag inte fick så bra bilder eller uppfattningar om platserna då det var mycket snö. Inventering av platser kräver att marken är i princip snöfri. Detta hade jag tänkt på innan men inte upplevt så här handfast. Under utbildningen har både lärare och studenter konstaterat att inventering måste utföras för att få en bra och rättvis bild av platsen. Det jag däremot inte hade tänkt på är att vintern kan sätta käppar i hjulet, ibland handlar det om mindre projekt och om dessa planeras under vinterhalvåret kan inventeringen bli sämre utförd. De platser har jag besökt är främst i närheten av Uppsala, Falun och Mariestad. Jag hade gärna gjort fler studiebesök och framförallt på minneslunder men tiden och ekonomin satte upp ramarna. Hade jag sett fler befintliga minneslunder hade kanske mitt förslag sett annorlunda ut. Hade jag å andra sidan sett färre kyrkogårdar hade jag inte ändrat uppfattning om vikten av en regelrätt minneslund. Från

början trodde jag att det var viktigt att följa de regler som finns för mänskliga minneslundar, den åsikten har jag nu ändrat. Jag tror att mitt förslag blev bättre eftersom jag såg många kyrkogårdar och kunde notera hur väl omhändertagna de var!

Jag valde att ta fram ett gestaltungsprogram trots att det är en mycket liten plats jag har valt. Detta för att jag anser att det är något som saknas mellan inventering/analys och förslag. Gestaltungsprogrammet hjälpte mig att behålla den röda tråden och framförallt att klargöra detta i själva arbetet. Utan det är det mycket möjligt att förslaget hade sett likadant ut men jag tror inte jag redovisat stegen dit lika väl. Det har varit lärorikt att studera och göra ett gestaltungsprogram. Landskapsarkitekt Anna Gillström sa till mig att det är något som borde göras i alla projekt men att det sällan finns ekonomi till detta och jag håller helt med henne nu när jag gjort ett eget.

Fortsatt arbete Falun

Om det fanns möjlighet skulle jag gärna se att gångvägen förtydligades med kantsten. Mitt förslag är realistiskt på så sätt att jag jämfört med andra förslag för djurminneslundar för att få en uppfattning om ekonomin. Om jag däremot hade haft fria händer hade jag valt att placera in en staty av ett djur i närheten av smykningsplatsen. Jag hade också valt att plantera in fler arter på ången för att förstärka känslan av en blommande glänta. Att låta sly växa upp för att skapa slutna rum kan ta lång tid, därför hade jag valt att plantera in fler exemplar på en gång om jag haft möjlighet. Slutligen hade jag valt nya skyltar, lite mindre och i material som åldras vackert, som trä eller mässing.

Framtida utveckling

Under arbetets gång har jag också kommit på nya frågor som jag gärna skulle jobba vidare med men som får bli ett annat arbete. Olika tankar på hur man utvecklar minneslundarna till något mer är det som främst kretsar i mitt sinne. Jag tror dock att om platserna ges ytterligare en dimension måste det hanteras varsamt och frågan är om dagens brukare vill öppna upp dessa platser.

- Om man ger minneslundar för djur ytterligare en aspekt, som ett vackert och känt konstföremål, kan antalet besökare öka. Platsen får mer respekt och mer pengar kan läggas på den. Ekonomin är i dag ett problem för dem som sköter platserna.
- Ett alternativ är att placera djurminneslunden i en befintlig park. Som det ser ut i dag placeras minneslundarna antingen i skogsområden eller intill begravningsplatser för människor. Kanske borde vi helt tänka om och söka efter nya platser som exempelvis en park eller ett större bostadsområde.
- Djurminneslundar skulle också kunna vara pedagogiska platser. En plats med skulpturer av djur och sittplatser där förskoleklasser kan mötas för att för att tala om döden. Det finns många barnböcker om när husdjur dör vilket tyder på att det är mycket viktigt för barn att tala om det här. *Adjö herr Muffin* (Nilsson & Tidholm, 2002) och *En stjärna vid namn Ajax* (Stark & Wirsén, 2007) är två av dessa böcker.

Slutord

Begravningsplatsernas, sällskapsdjurens och naturens plats i samhället är tre stora frågor som alla har fått förändrad betydelse. Kombinationen av dessa har varit intressant och för mig ny-tänkande. Jag hoppas att mitt bidrag kan hjälpa alla er som vill anlägga eller förbättra en begravningsplats för djur.

Källförteckning

Skriftliga källor:

Arvidsson – Artman, L (2002). *Tröst – i praktiken*. Quebecor: Argument Förlag AB

Berglund, I. (1991). En värdig plats. *Utblick Landskap*, Nr 4, s. 38.

Berglund, I. (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum*. Stockholm: Verbum Förlag AB.

Boverket, Riksantikvarieämbetet & Svenska Kyrkans Kyrkogårdsdelegation. (1991). *Kyrkogårdens form och miljö – planering och vård av begravningsplatser och deras byggnader*. Borås: Allmänna förlaget.

Eriksson, B (1994). Det meditativa rummet. *Dala Demokraten*, 2 maj.

Björck, M. (1999). *Begravningsplats för sällskapsdjur*, Utredning. Falun: Falu Kommun.

Frejd, K. (2010). *Gestaltningförslag Djurminneslunden*. Opublicerat manuskript. Borlänge: Borlänge Energi.

Klintborg Ahlko, Å. (2001). *Mellan trädkrans och minneslund - svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990*. Borås: Alnarp, Movium.

Nilsson, C. (2007). Askgravlunder i Sverige. *Gröna Fakta*, Nr 1.

Nilsson, U. & Tidholm, A-C. (2002). *Adjö, herr Muffin*. Stockholm: BonnierCarlsen.

Ottosson, J. (2001). *Naturens betydelse i en livskris*. Lic.-avh. SLU. Klippa: AB Svensk Byggtjänst.

Planverket, Riksantikvarieämbetet & Pastoratsförbundet. (1983). *Planering av minneslunder – Statens planverk rapport 69*. Stockholm: Civiltryck AB

Schmidtbauer, P. (1999). Trädgård och park som rehabilitering. *Gröna Fakta*, Nr 1.

Sidén Lannergård, K. (2008). *Framtidens begravningsplatser - En historisk tillbakablick, dagssituationen och visioner för morgondagens gestaltungsuttryck*. Examensarbete, SLU, Uppsala.

Stark, U. & Wirsén, S. (2007). *En stjärna vid namn Ajax*. Stockholm: BonnierCarlsen.

Elektroniska källor:

Stockholms Kennelklubb. *Djurkyrkogården*. Tillgänglig: <<http://www.stokk.skk.se/Kaknas2.html>> [Elektronisk] [20110119]

Ekström, A. (2011). [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 4 april. Tillgänglig: DN.se <<http://www.dn.se/kultur-noje/brannas-eller-frysas>> [20110204]

Vägverket. (2009). *Råd för gestaltningsprogram och gestaltningsarbete i olika skeden*. [Elektronisk] Publikation. Tillgänglig: http://publikationswebbutik.vv.se/shopping/ShowItem_____4561.aspx [20110204]

Värmlands museum. (2011). *Järnåldern (500 f Kr-1050 e Kr)*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.varmlandsmuseum.se/1/1.0.1.0/255/1/#> [20110317]

Samtal:

Berglund, Inger. Landskapsarkitekt, 18/2 2011.

Gillström, Anna. Landskapsarkitekt, 22/3 2011.

Frejd, Karin. Landskapsarkitekt, 21/2 2011.

Bilder:

Sidan 31:

Kartunderlag från <http://kartor.eniro.se/>

Sidan 34:

Parkering vid Stenmursvägen - Foto av Simon Asp

Sidan 36:

Minneslunden sommar - Foto av Jürgen Janson

Sidan 40:

Dimma - Foto av Fredrik Asp

Tomtebobarna - Illustration av Elsa Beskow

Pojken och trollen - Illustration av John Bauer

Sidan 48:

Bild 8. - Foto av Ingegerd Carlsson <http://vildaochtama.wordpress.com>

Bild 6 & 7. - Foto av Bengt-Erik Larsson

Bild 4. - Foto av Pia Rask

Alla övriga bilder och illustrationer av författaren